

Шаульська Л.В.
Савченко Г.О.
Моложавий В.М.
Сердюк О.Ю.

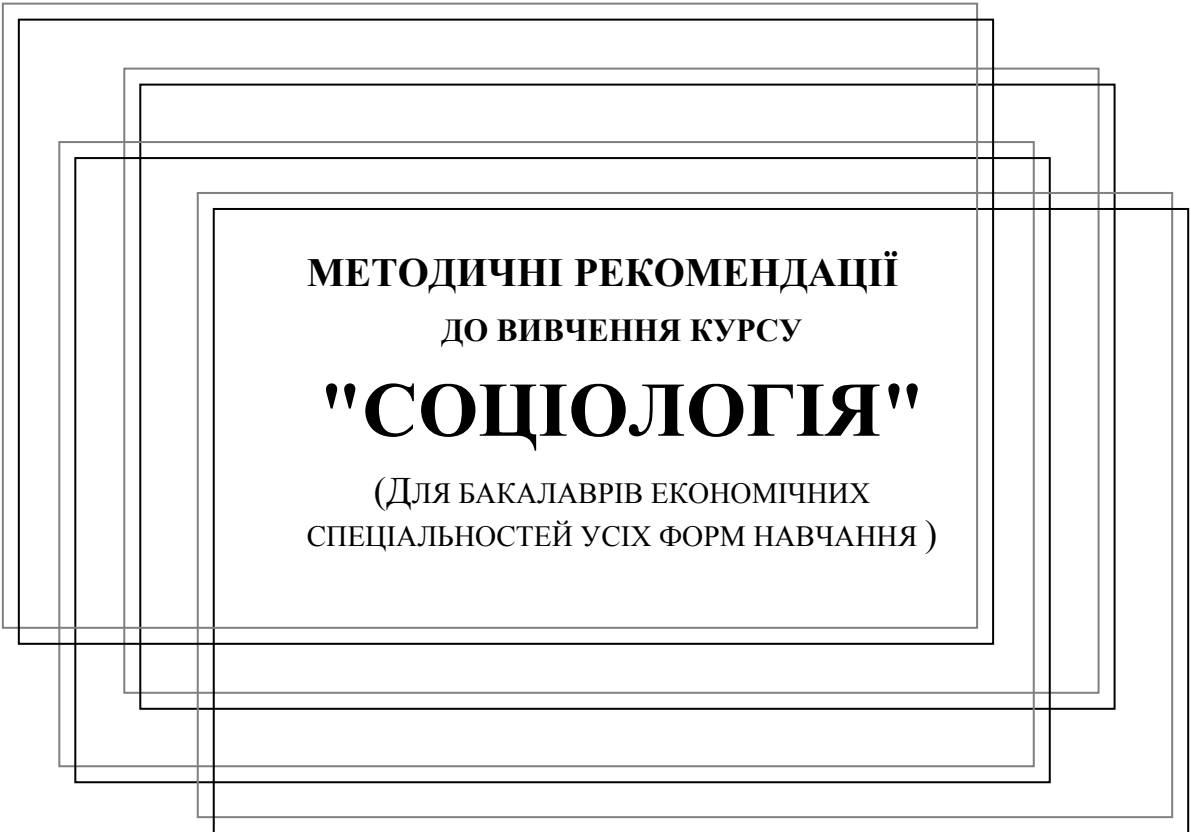
**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ**

СОЦІОЛОГІЯ

(Для бакалаврів економічних
спеціальностей усіх форм навчання)

Донецьк,
ДонНУ, 2001

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

A decorative graphic consisting of several overlapping rectangular frames of varying sizes and colors (light gray, light blue, light green, light orange, and light purple). The frames are arranged in a way that they appear to be stacked and slightly offset from each other, creating a sense of depth and movement. The central frame is the largest and is white, containing the main title and subtitle.

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ**

"СОЦІОЛОГІЯ"

(Для БАКАЛАВРІВ ЕКОНОМІЧНИХ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ УСІХ ФОРМ НАВЧАННЯ)

Донецьк, ДонНУ, 2001

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ
" С О Ц І О Л О Г І Я "

(Для БАКАЛАВРІВ ЕКОНОМІЧНИХ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ УСІХ ФОРМ НАВЧАННЯ)

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні кафедри
"Управління трудовими ресурсами "
(протокол № 1 від 2.09.1999)

ДОНЕЦЬК, ДОННУ, 2001

Методичні рекомендації до вивчення курсу "Соціологія" (для бакалаврів економічних спеціальностей усіх форм навчання). Укл. Л.В.Шаульська, Г.О.Савченко, В.М.Моложавий, О.Ю.Сердюк - Донецьк: Дон НУ, 2001. - 42 с.

Методичні рекомендації щодо вивчення курсу "Соціологія" містять програму курсу, плани семінарських занять, методичні вказівки по організації самостійної роботи студентів і індивідуальної роботи викладача зі студентами, перелік тем рефератів, питання до заліку, списки основної літератури за курсом і по темам. Методичні рекомендації призначені для бакалаврів всіх економічних спеціальностей усіх форм навчання.

Укладачі:

Л.В. Шаульська, к.е.н., доцент

Г.О. Савченко, к.е.н., доцент

В.М. Моложавий, ст. викл.

О.Ю. Сердюк, асистент

Відповідальний за випуск:

д.е.н., проф. Н.Д. Лук'яненко

ЗМІСТ

1. АНОТАЦІЯ.....	4
2. РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНИХ ГОДИН ПО ТЕМАХ КУРСУ "СОЦІОЛОГІЯ"	4
3. ПРОГРАМА КУРСУ.....	5
4. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ.....	8
5. ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ І ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ ВИКЛАДАЧА ЗІ СТУДЕНТАМИ	14
5.1. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ РЕФЕРАТІВ. ТЕМИ РЕФЕРАТІВ	15
5.2. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ПО РОБОТІ ІЗ СИТУАЦІЙНИМИ ВПРАВАМИ ("CASE STUDY").....	17
5.3. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ПО ПРОВЕДЕННЮ ОПИТУВАННЯ.....	26
5.4. . МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ПО ПРОВЕДЕННЮ СОЦІОМЕТРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В ГРУПІ .	29
5.5. ТЕСТИ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ	35
6. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЗАЛІКУ	39
7. СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ЗА КУРСОМ	40

1. АНОТАЦІЯ

Дана програма призначена для студентів, що вивчають курс «Соціологія». Якість засвоєння курсу «Соціологія» істотно залежить від наявності у студентів глибоких знань по дисциплінах «Філософія», «Економічна теорія» і ін.

Ціль дисципліни полягає у тім, щоб виробити у студентів правильне розуміння соціальних явищ на підставі економічного світогляду; сформувати соціальне мислення, розуміння соціальних проблем, джерел їхнього виникнення і можливих шляхів їхнього дозволу; допомогти студентам освоїти досягнення, які накопичені соціологічною наукою з метою наступного використання для всебічного удосконалювання життєдіяльності суспільства в цілому й окремих соціальних груп.

Предмет дисципліни: закономірності формування і функціонування соціальних спільностей.

Вивчення дисципліни "Соціологія" сполучить три блоки — теоретичний (18 ч. лекцій), практичний (18 ч. практичних занять і семінарів) і самостійну роботу студентів (12 ч.).

2. РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНИХ ГОДИН ПО ТЕМАХ КУРСУ "СОЦІОЛОГІЯ"

№	Теми	Розподіл годин							
		усього		Лекцій		Семінарів		д/в	
		д/в	з/в	д/в	з/в	д/в	з/в	СРС	ІРС
1	Вступ в соціологію	4	1	2	1	2			
2	Історія виникнення і розвитку соціології	7	1	2	1	2		2	1
3	Суспільство як соціальна система. Соціальна структура суспільства	7	3	2	2	2	1	2	1
4	Соціальні інститути	5	1	2	1	2			1
5	Соціологія організацій	6	1	2	1	2		2	
6	Особистість у системі суспільних відносин	4	1	2	1	2			
7	Конфлікт як соціальне явище	5	2	2	1	2	1		1
8	Економічна соціологія. Соціологія праці і управління	7	2	2	1	2	1	2	1
9	Методологія і методика емпіричного соціологічного дослідження	6	2	2	1	1	1	2	1
10	Соціологія культури	3	-	-		1		2	
Усього		54	14	18	10	18	4	12	6

Підсумковий контроль за курсом — залік.

3. ПРОГРАМА КУРСУ

Тема 1. Вступ в соціологію

Ціль, об'єкт і предмет соціології. Структура й основні функції соціології. Фундаментальний і прикладний, теоретичний і емпіричний рівні соціології. Мікро- і макросоціологічний рівні досліджень. Соціологічні дослідження як інструмент пізнання соціальної реальності.

Методологія соціології. Методи соціального пізнання. Принципи вивчення соціальних процесів: об'єктивність, історизм, системний підхід. Соціальні закони: загальні і специфічні.

Місце соціології в системі суспільних і гуманітарних наук. Взаємозв'язок соціології з філософією, історією, політекономією, психологією й іншими суспільними, гуманітарними й економічними науками. Соціальна філософія. Соціальна психологія.

Спеціальні соціологічні теорії: соціологія праці і управління, економічна соціологія, соціологія політики, соціологія родини, соціологія особистості, соціальна екологія. Категоріальний апарат соціології. Поняття «соціальні зв'язки», «соціальні спільності», «соціальні явища», «соціальні процеси». Співвідношення понять «соціальне» і «суспільне». Соціальні відносини.

Тема 2. Історія виникнення і розвитку соціології

Передумови виникнення соціології. Етапи розвитку соціології.

Розвиток соціальних знань у Древньому світі. Міфологія як спосіб відображення соціальної реальності. Джерела пізнання соціальних явищ у творчості Демокріта, Платона, Аристотеля. Емпіричні дослідження в Древньому Римі.

Соціальні знання епохи Середньовіччя і Відродження, Соціальні утопії Томаса Мору і Томмазо Кампанелла. Навчання Н. Макіавеллі. Теорія природного права і суспільного договору Г. Гроція, Т. Гоббса, Б. Спінози. Класичний період становлення соціології. О. Конт як засновник соціології. Позитивізм, соціальна статика і соціальна динаміка О. Конта. Натуралізм у соціологічній думці XIX – початку XX століття: географічна школа Л. Мечникова, С. Соловйова, В. Ключевського. Школи: органіцизм, соціальний дарвінізм, расово-антропологічна школа: Г. Спенсер, П.Ф. Лилиенфельд, А.И. Стронин, А. Шеффле, Л. Гумплович. Соціальна теорія марксизму.

Психологічні школи в соціології. Концепція «психології юрби» Г. Лебона. Теорія малих груп і «дзеркального Я» Ч. Кулі. Теорія інстинктів соціального поведіння У. Мак-Дугалла.

Формальна соціологія кінця XIX – початку XX століття: Ф. Теніс, Г. Зиммель. Розуміюча соціологія М. Вебера. Типологія суспільних форм Е. Дюркгейма.

Основні напрямки сучасної західної соціології.

Формування соціологічної думки в Україні. Вплив західної соціології на розвиток наукової думки в Україні. Теорія плюралізму М. Ковалевського; соціально-історичні погляди М. Костомарова; М.П. Драгоманов про еволюцію і революцію. Ви-

користання соціологічного методу Э. Дюркгейма українським ученим М. Грушевським. Сучасна українська соціологія.

Тема 3. Суспільство як соціальна система. Соціальна структура суспільства

Соціологічні уявлення про суспільство. Системний підхід до вивчення суспільства. Суспільство з позицій соціального детермінізму (К.Маркс) і функціоналізму (Г.Спенсер). Концепція суспільства в індивідуалізмі.

Виникнення суспільства. Типи суспільств. Концепція еволюційного і революційного розвитку суспільства. Концепція культурно-історичних типів Н.Я. Данилевського, П.А. Сорокіна. Соціальні спільності, їх різновиди.

Поняття соціальної структури суспільства. Марксистське навчання про класи як основні елементи соціальної структури суспільства. Сутність поняття «страта», «соціальна стратифікація». Теорія соціальної мобільності П.А.Сорокіна. Типи і причини соціальної мобільності. Характерні риси стратифікації сучасного суспільства.

Тема 4. Соціальні інститути

Сутність поняття «соціальний інститут».

Передумови виникнення і розвитку соціальних інститутів. Інституціоналізація громадського життя. Етапи формування соціального інституту.

Інституціональна школа в соціології: С. Липсет, Д. Ландберг. Функції соціальних інститутів.

Характеристика типів соціальних інститутів: економічні, політичні, соціокультурні, нормативно-орієнтовані, нормативно-санкціоновані, церемоніально-символічні. Дисфункція соціального інституту: характерні риси, причини, форми прояву. Формальні і неформальні соціальні інститути

Система соціальних інститутів як критерій цивілізованості (зрілості) суспільства.

Тема 5. Соціологія організацій

Теорія груп Р. Мертона. Істотні риси групи. Первинні і вторинні групи. Функції і причини необхідності груп. Соціалізація – головна функція груп. Стадії розвитку групи. Розподіл ролей у групі. Типи груп: харизматичні групи, добровільні асоціації, установи тотального типу. Організація як найбільш розповсюджений тип вторинної групи.

Бюрократія як специфічний спосіб організації спільної діяльності. Теорія раціоналізації суспільства М. Вебера. Сім основних рис ідеального типу бюрократії (по М. Веберові). Причини ефективності і поширеності бюрократії. Історичні передумови формування бюрократичних установ. Патологія організацій.

Організація як соціальна система. Раціональний і нераціональний компоненти організації. Обмеження раціональності діяльності, які пов'язані з проявами людського фактору в організації. Формальна і неформальна структура взаємин в організації. Формальні і неформальні ролі. Соціально-психологічна структура організації. Неформа-

льний лідер в організації: причини виникнення, наслідку, способи зменшення впливу неформального лідера.

Тема 6. Особистість в системі суспільних відносин

Особистість. Основні поняття. Структура особистості і її компоненти (К.К.Платонов, З.Фрейд, П.Сорокін). Життєва позиція. Диспозиція особистості. Основні фактори розвитку особистості.

Соціалізація особистості. Сутність поняття, агенти соціалізації. Фактори успішної соціалізації.

Соціальні ролі й особистість. Рольові концепції особистості (Ч.Кулі, Дж. Мид, А.Халлер). Соціальний статус. Соціальна роль. Соціальна поведінка. Активність. Діяльність. Вчинки (Т.Парсонс). Потреби, мотиви і їхня характеристика. Концепція класичного біхевіоризму У.Скинера. Сучасні теорії поведінки особистості (Т.Адорно, К.Корні). Девіантна поведінка.

Соціальні й особистісні цінності. Самооцінка. Самоповага. Особистісне ядро людини. Захисний механізм особистості.

Тема 7. Конфлікт як соціальне явище

Сутність конфлікту і його генезис (Р.Осборн, К.Боулдинг, И.Ладанів і ін.). Основні поняття конфліктології: конфліктна ситуація, опоненти, об'єкт і мотив конфлікту, інцидент.

Типологія конфліктів: ділові й емоційні, цілеспрямовані і нецілеспрямовані; K^{++} , K^{+} , K^{-} , соціальні, внутріособистісні.

Діагностика конфліктів. Фази розвитку конфлікту по Х.Броделю. Зміст стадій конфлікту. Потенційна опозиція. Причини (комунікації, структури, особисті підставні) конфлікту і їхня оцінка. Пізнання і персоналізація. Сприйняття і відчуття конфлікту. Відкритий конфлікт. Гострота і тривалість конфлікту. Стратегії поведінки в конфлікті. Їхня характеристика, результати. Сітка Томача-Килмена. Результат. Методи вирішення конфліктів. Наслідки. Етапи вирішення конфліктів. Рекомендації медіаторів по керуванню конфліктами.

Тема 8. Економічна соціологія. Соціологія праці і управління

Економічна соціологія, соціологія праці і соціологія управління як спеціальні соціологічні теорії. Предмет як специфічна сфера досліджень кожної з трьох наук. Методи, задачі і функції економічної соціології, соціології праці і управління.

Економіка як соціальний інститут. Історія розвитку економічної соціології. Соціальний механізм функціонування і розвитку економіки. Структура економіки як соціального інституту: економічна свідомість, економічне поведіння, економічні відносини та ін. Напрямки соціологічного дослідження економічної свідомості і поведінки різних соціальних груп.

Праця як соціальний процес. Специфіка соціологічного підходу до дослідження трудових відносин. Структура соціології праці: соціальні закономірності взаємодії людей із засобами і предметами праці; комплекс відносин людини і колективу до

праці; соціальна організація підприємства. Ефективне трудове поведіння. Стимулювання і мотивація ефективної праці. Задоволеність працею.

Управління як соціальна технологія. Концепції управлінського впливу: теорії Х, Y, Z. Влада і лідерство. Ефективність керівництва. Управлінське спілкування.

Тема 9. Методологія і методика емпіричного соціологічного дослідження

Етапи соціологічного дослідження. Постановка проблеми. Характеристики проблеми: сутність, організаційне чи фізичне перебування, відкритість проблеми, зацікавлені особи, абсолютна і відносна величина, тимчасові рамки, тенденції. Програма дослідження, її структура. Мета і задачі дослідження. Визначення предмета й об'єкта дослідження. Інтерпретація й операціоналізація понять. Висування і перевірка гіпотез. Робочий план дослідження і підготовка виконавців.

Вибірковий метод у соціологічному дослідженні. Види вибірки. Обґрунтування вибірки. Репрезентативність. Способи побудови вибірки.

Методи збору соціологічної інформації. Аналіз документів. Класифікація документів. Методи аналізу документів. Проблеми якості документальної інформації. Спостереження: види, програма, підготовка спостерігача. Опитування. Критерії якості даних опитування. Анкетування й інтерв'ю як різновиду опитування. Соціометричне дослідження: ціль, методика, обробка й інтерпретація даних. Експеримент.

Аналіз даних і узагальнення результатів соціологічного дослідження. Шкалування як спосіб виміру соціологічних характеристик. Оформлення звіту про дослідження.

Тема 10 Соціологія культури

Культура і суспільство. Риси культури. Артефакти. Матеріальна і духовна культура.

Базисні елементи культури: цінності, нормативна система культури. Функції культури в суспільстві. Звичаї. Моральні норми. Інституціональні норми. Закони. Традиції.

Культурні елементи і комплекси. Субкультура і контркультура. Народна й елітна культура. Масова культура. Форми прояву культури в житті людини. Етноцентризм. Культурний релятивізм.

Походження культури. Здатність до навчання. Мова і символічні комунікації. Розвиток культури. Теорія еволюційного розвитку культури. Поширення культури.

4. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Вступ в соціологію

1. Сутність соціології як суспільної науки. Ціль науки.
2. Об'єкт і предмет соціології. Труднощі, зв'язані з визначенням предмета науки.
3. Категоріальний апарат соціології.
4. Рівні соціологічного знання.
5. Класифікація методів соціального пізнання.

6. Зв'язок соціології з іншими (суспільними, гуманітарними, економічними) науками.
7. Функції соціології.
8. Спеціальні соціологічні теорії.

Література

1. Вебер М. Основные социологические понятия // М. Вебер. Избр. произведения. – М., 1990. – С.601-628.
2. Дюркгейм Э. Метод социологии // Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии. – М., 1991. – С. 391-566.
3. Краткий словарь по социологии / Под общ. ред. Д.М. Гвишиани, Н.И. Лапина. – Политиздат, 1989. – 479 с.
4. Маркович Д.Ж. Общая социология: Учебник: пер. с сербского – М.: Гуманист. Изд. Центр ВЛАДОС, 1998 – 432 с.
5. Руткевич М.Н. О предмете социологической науки: три методологических вопроса// Социологические исследования. – 1991. - №7. - С.25-37.
6. Сорокин П.А. Человек, цивилизация, общество. – М.:Политиздат, 1992. - 544 с.
7. Социология / Под ред.Г.В.Осипов, Ю.П.Коваленко, Н.И.Щипанов, Р.Г.Яновский. – М.:Мысль, 1990. - 447 с.
8. Социология: Наука об обществе. Учебное пособие / Под общ. ред. проф. В.П. Андрущенко, проф. Н.И. Горлача. – Харьков: Институт востоковедения и международных отношений. Харьковский колледжум. Кафедра истории, философии и политических наук, 1996. – 688 с.
9. Ядов В.А. Размышления о предмете социологии// Социологические исследования. – М., 1990. - № 2. - С.3-17.

Тема 2. Історія виникнення і розвитку соціології

1. Основні віхи становлення соціологічних навчань у Древньому світі. Передісторія соціології.
2. Історичні передумови виникнення соціології.
3. Сутність поглядів Н. Макіавелі на людину, владу, державу. Макіавеллізм.
4. Розвиток соціологічної думки в середні століття й епоху Відродження.
5. Соціологія О. Конта.
6. Натуралізм у соціологічній думці XIX-XX ст.
7. Соціальна теорія К. Маркса.
8. Психологічні школи в соціології: Ч. Кулі, Г. Лебон, З. Фрейд.
9. Формальна школа соціології: Э. Дюркгейм, М. Вебер, Ф. Теніс, Г. Зиммель.
10. Історія розвитку соціології в Україні.
11. Сучасні школи соціології.

Література

1. Захарченко М.В., Погорілий О.І. Історія соціології від античності до початку XX ст. - К.:Либідь, 1993. - 335 с.
2. Макиавелли Никколо. Государь; Пер.с.итал. - Харьков: Фолио, 1998. - 656 с.
3. Баранов Г.С. Модели и метафоры в социологии Карла Маркса // Социологические исследования. – 1992. - №6. - С.128-143.
4. Вебер М. Объективность социально-научного и социально-политического познания // Избранные произведения. – М.:Прогресс, 1990. - 804 с.
5. Кампанелла Г. Город Солнца. – М.:АН СССР, 1954. - 227 с.
6. Мор Г. Утопия. – М.: Наука, 1978. - 415 с.

7. Психологическая социология // История буржуазной социологии первой половины XX в. – М.: Наука, 1979. – 306 с.
8. Современная западная социология. Словарь. – М.: Политиздат, 1990. – 432 с.
9. Американская социология: перспективы, проблемы, методы. – М.: Прогресс, 1972. – 392 с.
10. Социология: Наука об обществе. Учебное пособие / Под общ. ред. проф. В.П. Андрущенко, проф. Н.И. Горлача. – Харьков: Институт востоковедения и международных отношений. Харьковский колледж. Кафедра истории, философии и политических наук, 1996. – 688 с.

Тема 3. Суспільство як соціальна система

1. Виникнення суспільства.
2. Теоретичні основи соціального детермінізму К. Маркса і функціоналізму Г. Спенсера.
3. Концепції виникнення і розвитку суспільства (культурно-історичні типи Н.Я. Данилевського і П.А. Сорокіна)
4. Природа і значення нерівності як основи соціальної структури суспільства.
5. Компоненти нерівності по М. Веберові: багатство, престиж і влада.
6. Соціальна структура суспільства: сутність поняття, природа виникнення; причини утворення соціальних общностей, шарів і груп.
7. Механізм відтворення соціальної структури суспільства.
8. Марксистське навчання про класову структуру суспільства.
9. Теорії соціальної стратифікації.
10. Соціальна мобільність П.А. Сорокіна.
11. Характерні риси стратифікації сучасного українського суспільства.

Література

1. Барбер Б. Структура социальной стратификации и тенденции социальной мобильности // Американская социология. Перспективы. Проблемы. Методы. – М.: Прогресс, 1972. – С.235-248.
2. Гидденс Э. Стратификация и классовая структура // Социологические исследования. – 1992. - №11. - С.107-121.
3. Радугин А.А., Радугин К.А. Социология: курс лекций. – М.: Издательство Центр, 1996. – 208 с.
4. Рывкина П.В. Социальная структура общества как регулятор развития экономики // Экономическая социология и перестройка. Общ. ред. Т.И. Заславской и Р.В. Рывкиной. – М., 1989. – С.60-89.
5. Смелзер Н. Социология. – М.: Феникс, 1994. – 688 с.
6. Сорокин П.А. Социальная стратификация и мобильность // Сорокин П.А. Человек. Цивилизация. Общество. – М: Политиздат, 1992. – С. 295-424.
7. Социология: Наука об обществе. Учебное пособие / Под общ. ред. проф. В.П. Андрущенко, проф. Н.И. Горлача. – Харьков: Институт востоковедения и международных отношений. Харьковский колледж. Кафедра истории, философии и политических наук, 1996. – 688 с.
8. Соціологія: посібник для студентів / За ред. Городяненка В.Г. - Київ: вид.центр "Академія", 1999. - 384 с. (Гаудеамус)

Тема 4. Соціальні інститути

1. Сутність поняття «соціальний інститут».
2. Характеристика процесу інституціоналізації громадського життя.
3. Функції соціальних інститутів.
4. Типи соціальних інститутів.
5. Дисфункція соціального інституту.
6. Система соціальних інститутів як критерій цивілізованості суспільства.

7. Характеристика конкретних соціальних інститутів: родина, освіта, релігія, економічна система, політика, наука та ін.

Література

1. Андреев Ю.П. Категория «социальный институт» // Философские науки. – 1984. - №1.
2. Краткий словарь по социологии / Под общ. ред. Д.М. Гвишиани, Н.И. Лапина. – М.: Политиздат, 1989. – 479 с.
3. Липсет С. Политическая социология // Американская социология. Перспективы. Проблемы. Методы. - С.203-220.
4. Радугин А.А., Радугин К.А. Социология: курс лекций. – М.: Издательство Центр, 1996. – 208 с.
5. Смелзер Н. Социология экономической жизни // Американская социология. Перспективы. Проблемы. Методы. – М.: Прогресс, 1972. – С.188-203.
6. Смелзер Н. Социология. – М.: Феникс, 1994. – 684 с.
7. Социология: Наука об обществе. Учебное пособие / Под общ. ред. проф. В.П. Андрущенко, проф. Н.И. Горлача. – Харьков: Институт востоковедения и международных отношений. Харьковский колледж. Кафедра истории, философии и политических наук, 1996. – 688 с.
8. Троу М. Социология образования // Американская социология. Перспективы. Проблемы. Методы. - изд.5. - С.174-188.

Тема 5. Соціологія організацій

1. Причины формирования групп, функции групп. Теория групп Р. Мертона.
2. Классификация групп.
3. Характеристика деяких типів груп.
4. Соціалізація індивіда в групі.
5. Бюрократичний спосіб організації спільної діяльності: характерні риси бюрократії, причини поширення.
6. Теорія раціоналізації суспільства М. Вербера. Ідеальний тип бюрократії.
7. Структура організації як соціальної системи.
8. Проблема неформального лідерства в організації.
9. Виробничий (трудовий) колектив як специфічна група.

Література

1. Американская социология. Перспективы. Проблемы. Методы. – М.: Прогресс, 1972. – С.82-106.
2. Дикарева А.А., Мирская М.И. Социология труда. –М.: Высшая школа, 1989. – 304 с.
3. Кравченко А.И. Социология Макса Вебера: труд и экономика. М.: «На Воробьевых», 1997. – 208 с.
4. Кравченко А.И. Трудовые организации: Структура, функции, поведение. – М., Наука, 1991. - 238 с.
5. Маркович Д.Ж. Общая социология: Учебник. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1998. – 432 с.
6. Радугин А.А., Радугин К.А. Введение в менеджмент: социология организаций и управления. – Воронеж: Высшая школа предпринимателей, 1995. – 195 с.
7. Смелзер Н. Социология. – М.: Прогресс, 1994. – 688 с.

Тема 6. Особистість у системі суспільних відносин.

1. Сучасні наукові концепції формування людської особистості. Їхній основний зміст і розходження.
2. Фактори, що впливають на формування особистості людини.
3. "Географічний підхід" до вивчення особистісних рис людини.
4. Вплив культури на розвиток особистості. Модальна особистість.
5. Процес соціалізації особистості, його стадії.
6. Поведінкові типи особистості.
7. Рольова концепція особистості.
8. Характеристика особистісного ядра людини.

Література

1. Андреева Г.М. Социальная психология. – М.: Аспект Пресс, 1998 - 376 с.
2. Годфруа Ж. Что такое психология. Т1. – М., 1992. - 314 с.
3. Здравомыслов А.Г. Потребности, интересы, ценности. - М.:Мысль, 1986. - 156 с.
4. Кон И.С. Социология личности. – М.:Политиздат. - 1967. - 383 с.
5. Кравченко А.И. Социология. - М.: Логос, 1999. - 212 с.
6. Леонтьев А.Н. Деятельность, сознание, личность. – М.: Политиздат, 1977. - 304 с.
7. Психология личности. Тексты лекций. – М.: Изд-во Моск.ун-та,1982. - 287 с.
8. Фрейд. З. "Я" и "Оно": Труды разных лет. - Тбилиси, 1991. - 170 с.
9. Фролов С.С. Социология. – М.:Логос, 1998. - 360 с.
10. McDavid J.W. Social Psychology. Individuals, groups, societies. - N.Y., 1998.

Тема 7. Конфлікт як соціальне явище

1. Конфлікт: сутність поняття, типи, функції.
2. Стадії розвитку конфлікту.
3. Класифікація причин соціальних і трудових конфліктів.
4. Суб'єкти конфлікту. Поводження конфліктуючих сторін.
5. Моделі дозволу конфлікту. Методи дозволу конфлікту з позиції керівника.
6. Соціальні, економічні і психологічні наслідки конфлікту.

Література

1. Гурков И.Б. Проблемы теории конфликта в современной научной литературе: Аналитический обзор // Известия АН СССР. Серия «Экономика» – М.: 1991. - №1. – С.131-144.
2. Дементьев. И. Жить без конфликтов // Соц. труд, 1991. - №11.-С.98-105.
3. Ермолаева Е.П. Конфликт в деловом отношении // Управление персоналом. – 1996. - №11(5). - С.18-23.
4. Запрудский Ю.Г. Внутри конфликта //Социологические исследования. – 1993.- №7. – С.51-57.
5. Калашников Д.В. Переговорный метод управления конфликтами//Социс, - 1998. - №5. - С.105
6. Кравченко А.И. Социология: учебник для студентов. – М.:Логос, 1999. - 368 с.
7. Краткий словарь по социологии / Под общ. ред. Д.М. Гвишиани, Н.И. Лапина. – М.: Политиздат, 1989. – 479 с.
8. Лефевр В. Конфликтующие структуры. – М.Советское радио, 1973. - 159 с.
9. Макаров С.Ф. Разрешение конфликта // ЭКО. - 1989. - №7.
10. Мастенбрук У. Управление конфликтными ситуациями и развитие организации. – М.:ИНФРА- М, 1996. – 256 с.
11. Скотт Дж. Конфликты. Пути их преодоления.- К.:Внешторгиздат, 1991. - С.21-52, 95-114, 166-181.

12. Фишер Р., Юри У. Путь к согласию, или переговоры без поражений. – М.: Наука, 1992. – 155 с.

Тема 8. Економічна соціологія. Соціологія праці і управління

1. Предмет, мета, задачі, функції й основні напрямки економічної соціології.
2. Предмет, мета, задачі, функції і структура соціології праці.
3. Предмет, мета, задачі, функції і напрямки соціології управління.
4. Історія розвитку соціолого-економічних досліджень.
5. Економіка як соціальний інститут.
6. Економічна свідомість, економічне поведіння, економічні відносини.
7. Праця як соціальний процес. Стимулювання і мотивація ефективного трудового поведіння. Задоволеність працею.
8. Концепції управлінського впливу. Стили керівництва.
9. Соціальні фактори ефективного управління. Управлінське спілкування.

Література

1. Верховин В.И. Затратно-компенсационные модели трудового поведения // Социологические исследования. – 1993. – №2. – С.108-117.
2. Верховин В.И. Феномен предпринимательского поведения // Социологические исследования. – 1995. – № 8. – С.62-68.
3. Веселов Ю.В. Экономическая социология: история идей. – СПб., 1995.
4. Дворецкая Г.В., Махнарылов В.П. Социология труда. – К.: Вища школа, 1990. – 352 с.
5. Дикарева А.А., Мирская М.И. Социология труда: – М., Высшая школа, 1989. – 304 с.
6. Дорин А.В. Экономическая социология: Учеб. Пособие. Минск: ИП «Экоперспектива», 1997. – 254с.
7. Заславская Т.И., Рывкина Р.В. Социология экономической жизни: очерки теории. – Новосибирск: Наука, 1991. – 446 с.
8. Кравченко А.И. Прикладная социология и менеджмент. – М.: МГУ, 1995. – 208 с.
9. Кравченко А.И. Социология Макса Вебера: труд и экономика. – М.: «На Воробьевых», 1997. – 208 с.
10. Краткий словарь по социологии / Под общ. ред. Д.М. Гвишиани, Н.И. Лапина. – М.: Политиздат, 1989. – 479 с.
11. Смелзер Н. Социология экономической жизни // Американская социология. Перспективы. Проблемы. Методы. Под ред. Г.В. Осипова. – М.: Прогресс, 1972. – С.188-203.
12. Удальцова М.В. Социология управления – М.: Инфра-М, Новосибирск: НГАЭИУ, 1999. – 144 с.
13. Якуба Е.А. Социология. – Харьков: Издательство «Константа», 1996. – 192 с.

Тема 9. Методологія і методика емпіричного соціологічного дослідження

1. Характеристика етапів конкретного соціологічного дослідження.
2. Призначення і структура програми соціологічного дослідження.
3. Підготовчий етап соціологічного дослідження: ціль, задачі, предмет і об'єкт дослідження.
4. Постановка проблеми. Характеристики проблеми.
5. Вибірка: призначення, види, обґрунтування, способи побудови. Репрезентативність.
6. Аналіз документів: види, призначення, достоїнства, недоліки.
7. Спостереження: види, сфера застосування, достоїнства, недоліки.
8. Опитування: види, сфера і ціль застосування. Особливості методики. Соціометричне опитування.
9. Зміст заключного етапу соціологічного дослідження.

Література

1. Радугин А.А., Радугин К.А. Социология: курс лекций. – М.: издательство «Центр», 1996. – 208 с.
2. Дикарева А.А., Мирская М.И. Социология труда. – М.: Высшая школа, 1989. – С. 59-89.
3. Рабочая книга социолога. – М.: Наука, 1983. – 476 с.
4. Ядов В.А. Социологическое исследование: методология, программа, методы. – М.: Наука, 1987. – 248 с.
5. Смелзер Н. Социология. – М.: Феникс, 1984. – С. 638-649.
6. Краткий словарь по социологии / Под общ. ред. Д.М. Гвишиани, Н.И. Лапина. – М.: Политиздат, 1989. – 479 с.

Тема 10. Соціологія культури

1. Загальне поняття культури як сукупності досягнень суспільства і її рис.
2. Співвідношення категорій суспільства, система діяльності, культура.
3. Структура культури. Її базисні елементи.
4. Форми і різновиди культури.
5. Функції культури.
6. Значення мови для людської культури.
7. Основні положення еволюціоністської теорії розвитку культури.

Література

1. Годфруа Ж. Что такое психология. – М., 1992. – 314 с.
2. Давыдов Ю.К. Социология конткультуры. – М.: Наука, 1980. – 196 с.
3. Краткий словарь по социологии / Под общ. ред. Д.М. Гвишиани, Н.И. Лапина. – М.: Политиздат, 1989. – 479 с.
4. Левада Ю. Статьи по социологии. – М., 1993. – 186 с.
5. Моль А. Социодинамика культуры. – М.: Прогресс, 1993. – 204 с.
6. Смелзер Н. Социология. – М.: Феникс, 1994. – 688с.
7. Социология культуры / Под ред. Д.М.Гвишиани. – М.:Ин-т социологии, 1989. – 259 с.
8. Фролов С.С. Социология. – М.:Логос, 1998. – 360 с.
9. Человек в мире культуры - М.: Ин-т философии, 1992. – 115 с.

5. ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ І ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ ВИКЛАДАЧА ЗІ СТУДЕНТАМИ

Форми організації самостійної роботи студентів і індивідуальної роботи зі студентами
(для студентів денної форми навчання)

№	Форми СРС і ІРС		Форми контролю	
	Позааудиторна робота	Індивідуальна робота з викладачем	Аудиторний контроль викладача	Самоконтроль студентів
1.	Підготовка до семінару	Консультації: - Індивідуальні, - Групові (розгляд типових питань)	Програмований контроль (тести) усне опитування, обговорення	Тестування
2.	Самостійне вивчення окремих тем	Консультації	Колоквіум Експрес-опитування	Тестування
3.	Підготовка реферату	Узгодження плану і списку літературних джерел Рецензування	Захист (виступ)	

№	Форми СРС і ІРС		Форми контролю	
	Позааудиторна робота	Індивідуальна робота з викладачем	Аудиторний контроль викладача	Самоконтроль студентів
4.	Робота з літературою за курсом	Співбесіда	Вибірковий	Оформлення тез (висновків)
5.	Проведення соціометричного дослідження	Консультації, обговорення методики	Захист на семінарі. Обговорення й інтерпретація результатів	Оформлення аналітичного звіту (резюме)
6.	Робота із ситуаційними вправами (кейсами)	Консультації	Презентація	Обґрунтування обраного варіанта рішення
7.	Проведення опитування на задану тему (анкетування, інтерв'ю)	Узгодження програми дослідження. Твердження анкети (програми інтерв'ю)	Обговорення результатів	Оформлення аналітичного звіту (резюме)

5.1. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ПІДГОТОВКИ РЕФЕРАТІВ

Одним з видів самостійної роботи студентів є підготовка реферату.

Реферат покликаний показати знання студентів основних категорій сучасної соціології, найбільших соціологічних шкіл, відповідних публікацій. При оцінці реферату особливе значення придається самостійності мислення, новим прикладам, проробленню книг і публікацій, що не входять у рекомендований список літератури.

При роботі з першоджерелами варто уникати прямого конспектування тексту, а зосередити увагу на коментуванні, тобто на викладі власних поглядів по розглянутому матеріалі. Однак цитування (оформлене посиланнями) також може використовуватися для чи аргументації формулювання думки автора.

Реферат повинний мати чітку структуру. Початок реферату – план, що складається з розділів і підрозділів, які відповідають заголовкам і підзаголовкам у тексті. За змістом (планом) слідує введення: постановка мети, задач, визначення границь дослідження теми. Основна частина поетапно розкриває тему реферату. На закінчення оформляються висновки, показуються напрямки подальшого розвитку теми. Завершується реферат списком використаних джерел (оформленим у встановленому порядку).

У ході роботи над рефератом передбачається консультування викладача: обговорення напрямку наукового пошуку, узгодження плану (змісту) і ін. Реферат, прорецензований викладачем, виноситься на захист і обговорення в аудиторії.

Обсяг реферату – 10-12 сторінок.

Тема реферату вибирається (за бажанням) із пропонованої тематики. За узгодженням з викладачем можливе самостійне формулювання теми.

Теми рефератів

1. Роль і функції соціології в суспільстві
2. Сучасні дискусії про предмет соціології
3. О.Конт як засновник позитивної соціології

4. Конкуренція функціоналізму і теорії конфліктів
5. Соціокультурний підхід до аналізу суспільства
6. Соціальна теорія народництва
7. Розвиток соціальних знань у Древньому світі
8. Міфологія як засіб відбитка соціальної реальності
9. Соціальні знання епохи Середньовіччя і Відродження
10. Сутність поглядів Н.Макиавеллі на людину, влада, держава. Макиавеллізм
11. Поняття суспільства. Суспільство і природа. Взаємодія основних сфер громадського життя.
12. Стратифікація і класова структура суспільства.
13. Демократія і суспільний розвиток
14. Теорії соціальної мобільності і тенденції її розвитку в сучасному суспільстві (на прикладі України)
15. Ознаки маргінального суспільства
16. Суспільна думка: сучасний стан, ресурси і деякі аспекти механізмів масового впливу
17. Жінка в суспільстві
18. Соціальні проблеми розвитку сучасного українського суспільства
19. Студентство і його соціальна роль у житті суспільства
20. Характерні риси стратифікації сучасного українського суспільства
21. Політика як соціальний інститут
22. Сім'я як соціальний інститут. Проблеми усталеності шлюбу
23. Соціальна політика держави
24. Традиції розвитку сучасної релігії
25. Функції утворення як соціального інституту
26. Наука і якісне відновлення суспільства
27. Універсально-історичні закони ієрархії. Управлінська еліта і закрита група
28. Функції внутрішніх правил організації
29. С.Н.Паркінсон про патологію організацій
30. Бюрократія як засіб організації спільної діяльності
31. Влада і лідерство
32. Особистість як продукт суспільно-історичного розвитку
33. Особистість: проблеми соціалізації
34. Процес і стадії формування особистості
35. Соціальне пізнання особистості
36. Етнічна самосвідомість і ідентичність
37. Соціальний портрет підприємця
38. Девіантна поведінка молоді
39. Девіантна поведінка: сутність, види, механізм виникнення
40. Природа соціального конфлікту
41. Соціальний аспект трудових конфліктів (на прикладі шахтарських страйків)
42. Соціальні проблеми відношень між поколіннями
43. Тоталітаризм: сутність і прояви
44. Сучасні тенденції розвитку економічних систем
45. Праця в розвитку людини і суспільства
46. Сучасна демографічна ситуація в Україні й основні напрямки демографічної політики держави
47. Методи збору соціологічної інформації
48. Проблеми збору соціологічної інформації
49. Соціальна дискримінація жінок, як предмет соціологічного аналізу.
50. Концепція вивчення культури Ф.Ніцше
51. Культура і побут населення України
52. Відмітні риси російського менталітету

5.2. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ПО РОБОТІ ІЗ СИТУАЦІЙНИМИ ВПРАВАМИ ("CASE STUDY")

Повна свобода дій і міркувань студента досягається при розгляді "практичних ситуацій". Практична ситуація - кейс (англ. case - випадок) - це опис реального чи вигаданого випадку прийнятих рішень, їхніх передумов і наслідків. Класичне визначення поняття "кейс": "кейс являє собою опис ділової ситуації, що реально чи вставав коштує перед відповідальними менеджерами, опис, що включає супутні даної ситуації факти, думки, судження, на які звичайно на практиці і спирається рішення менеджерів". Ендрю Тоул додає до цього: "... кейс - каталізатор, що прискорює процес навчання шляхом привнесення в нього практичного досвіду". Використання практичних ситуацій у навчальних цілях, починаючи з появи першого збірника кейсів у 1921 році в гарвардській школі бізнесу, традиційно відбувається при вивченні, наприклад, юридичних і медичних ситуацій. Слухач, познайомивши з умовами ситуації, повинний був висловити свої судження і сформулювати рішення, звіряючи їх з реальним результатом. У 60-70-ті роки викладач Гарвардської школи бізнесу почав широко застосовувати практичні ситуації при вивченні економіко-управлінських дисциплін. В даний час за рубежом мається величезна кількість навчальних практичних ситуацій, підготовлених різними викладачами в багатьох вузах. З'явилася і велика розмаїтість типів представлення навчальних практичних ситуацій. Це складні і прості, спеціалізовані і комплексні, друковані і телевізійні ситуації.

Саме коротке обґрунтування застосування кейсів у соціології можна сформулювати в такий спосіб: "мудрість неможливо втлумачити". Сьогодні не існує якогось єдиного й універсального методу і прийому навчання, навчившись яким, можна стати висококласним фахівцем. Життєві ситуації, особливо соціальні, настільки унікальні і так швидко розвиваються і видозмінюються, тому навчання соціології повинне мати справу насамперед з моделями таких динамічних ситуацій. Кейс-метод орієнтований в більшому ступені на розвиток аналітичних здібностей й уміння приймати вірні рішення, ніж на розширення круга теоретичних знань і предметів. Це метод інтенсивного навчання, на відміну від екстенсивних традиційних лекцій, семінарів і практичних занять. Зовсім, однак, не означає, що останні повинні бути відкинуті і замінені кейс - методом - інструмент інтенсифікації засвоєння матеріалу демонстрації того як теорія застосовується на практиці.

Якщо більш докладно визначити **призначення** кейс-метода, тоді можливо виділити такі **основні цілі**:

- розвиток навичок аналізу і критичного мислення;
- зв'язування теорії і практики;
- представлення прикладів прийнятих управлінських рішень;
- представлення різних точок зору;
- формування навичок оцінки альтернативних варіантів в умовах невизначеності

Крім цілей, при застосуванні кейс-метода досягаються **побічні позитивні ефекти**, наприклад:

- студенти одержують навички усної комунікації й аргументування своєї позиції;
- дійдуть висновку, що в більшості реальних ситуацій не буває одного вірного рішення і що бажання прочитати ще одну книгу, вивчити ще один метод і після цього вирішити всі проблеми не більш ніж ілюзія;
- у ході дискусій студенти виробляють впевненість у собі й у своїх силах, переконаність у тім, що в реальній бізнес - ситуації вони зможуть справитися з будь-якою проблемою;

- формуються стійкі навички раціонального поводження в умовах неповної інформації, що є характерним для більшості практичних ситуацій;
- формуються навички раціонального поводження при дозволі багатопараметричних, комплексних проблем;
- знайомлячи з описом кейса в ході аналізу інформації, слухачі одержують представлення про те, яка вихідна інформація може їм знадобитися при рішенні аналогічних практичних задач.

Відмінність практичних ситуацій і ділових ігор від традиційних форм навчання полягає в тому, що грають студенти, грають у практичну ситуацію, у прискореному режимі її розвитку. Студенти включаються в аналіз, обговорення, вироблення рішень. У результаті вони самі знаходять потрібні практичні дії в змодельованій ситуації. Практичні ситуації стають "школою ділового життя", де здобуваються знання на рівні управлінських алгоритмів. Дуже важливо відзначити, що при ділових іграх нові знання не передаються від викладача до студентів, а виробляються самими учасниками заняття. Цей аспект украй необхідно довести до свідомості студентів, що особливо звикли тільки до традиційних форм занять.

Від уміння і навичок керівника занять залежить їхня ефективність. Викладач допомагає працювати студентам, але не робить роботу замість них. Будь-яке навчальне заняття - це технологія і її варто розробити. Професійний викладач перед заняттям у формі ділової гри чи вивчення практичної ситуації обов'язково підготує план заняття, складе необхідний роздавальний матеріал, складе ключові питання, спланує поділ роботи з груп учнів, проаналізує можливі невдачі в навчальній діяльності слухачів і способи їхнього дозволу, підготує заключні висновки, індивідуальні чи групові додаткові завдання для аналітичної роботи учнів після заняття.

Студенти свідомо виконують навчальну роботу в тому випадку якщо чітко розуміють мети заняття, практичні навички й уміння, який необхідно опанувати, склад знань, на який орієнтоване заняття. Викладачу варто прикласти зусилля, щоб слухачі "захотіли" доповнення і розвитку своїх знань і умінь. При такій формі занять від викладача потрібно не тільки знання фахівця, але також психологічного і педагогічного знання. Ділова гра - це багатфункціональний метод навмисного розвитку знань і навичок людини або групи людей, спрямована на конкретну область знань, практичних навичок чи психологічних якостей.

Особливості опису "практичної ситуації"

У принципі будь-яка практична управлінська ситуація може залучатися як навчальний результат у значній мірі залежить від способу опису ситуації, саме спосіб опису покликаний "розбудити" мозок студента і підштовхнути його до логічного аналізу. Усю сукупність рекомендацій зі складання навчальної практичної ситуації можна розділити на кілька груп.

По-перше, це наявність "людського" елемента. Ситуація повинна бути цікавою по сюжеті, близькою до реальності або створювати повне відчуття реальності подій, що досягається різними прийомами (наприклад, використання реальних назв міст, підприємств і продукту, прізвищ учасників, дат подій).

По-друге, бажаною є свідомо драматизація ситуації.

По-третє, стиль повинний забезпечити оперативне знайомство з матеріалом. Обсяг матеріалу не повинний перевищувати двадцять сторінок машинного тексту. Структура матеріалу викладається як послідовність невеликих розділів розміром 0,3 - 1 сторінка

машинописного тексту з чітко орієнтованим заголовком. Діаграма, графіки, таблиці - це додатковий матеріал для практичної ситуації, і він приводиться в додатках.

По-четверте, кількість описуваних подій і фактів повинна бути "обмежено-достатня". З одного боку, необхідно "затуманити" ситуацію, "розмазати" дані по всьому матеріалі, але з іншого боку, не повинно бути абсолютно зайвих даних і повинна зберігатися загальна (єдина) його орієнтація. Не слід підганяти дані під чіткі теоретичні залежності (життя звичайно не укладається у тверді рамки теорії), необхідно обновляти цифровий матеріал (наприклад, облік динаміки цін масштабів, асортименту).

Орієнтація на логічний аналіз досягається чергуванням у викладі дій управлінського персоналу і наслідків, виключенням з матеріалу оцінок, логічних виводів і висновків. Матеріал дає констатацію подій (як фотографія), а висновки й аналіз покладаються на читача (слухача). Фактичний виклад як би обривається, надаючи читачу (слухачу) можливість самостійно зробити висновок.

З позиції аналітичних труднощів виділяють три групи "практичних ситуацій".

1. Маються описи проблем і рішень.
2. Маються описи проблем і необхідно висловити варіанти з рішення.
3. Мається опис ситуації, необхідно виділити проблеми і їхнє можливе рішення.

Сценарій заняття

Навчальне заняття з використанням практичних ситуацій відбувається по спеціальному сценарії.

1. Первісне знайомство з матеріалом бажано здійснити завчасно. Кожен слухач одержує опис кейса і самостійно вивчає матеріал. Для первісного знайомства й індивідуального аналізу звичайно потрібно від 20 до 120 хвилин у залежності від обсягу матеріалу.

2. Попереднє обговорення кейса в аудиторії проводиться для того, щоб викладач переконався в гарному засвоєнні матеріалу і правильному розумінні поставлених у кейсі проблем усіма слухачами. Викладач відповідає на питання, тільки по роз'ясненню подій чи фактів, а не для пояснення чи причин або варіантів управлінських рішень.

3. Аналіз практичної ситуації в підгрупі - етап самостійної роботи слухачів. Рекомендована кількість людей в підгрупі - 3-6. Обговорення кейса в підгрупах дозволяє кожному студенту взяти участь в осуді, висловити свою точку зору й одержати представлення про думки інших учасників. По-друге, у слухачів виробляються навички командної роботи, уміння вислухувати і враховувати чужі думки. По-третє, обговорення в малій групі змушує кожного бути цілком підготовленим до роботи, тому що в малій групі неможливо сховати некомпетентність. Головна задача підгрупи на цьому - підготуватися до формулювання своїх висновків і висновків перед групою. Підгрупа, вивчаючи практичну ситуацію, може підготувати:

- перелік ключових подій у часі;
- таблицю задач і прийнятих рішень;
- діаграму наслідків;
- графіки змін техніко-економічних показників;
- класифікаційні групи дій і подій, таблиці і графіки

Повідомлення підгрупи передбачає аналіз динаміки подій, оцінку впливу на події конкретних дій чи прийнятих рішень, оцінку наслідків можливих варіантів управлінських рішень, припущення про можливий наступний розвиток подій.

4. Дискусія в групі організується на основі повідомлень підгруп. Представники кожної з підгруп виступають зі своїм аналізом, причому слухачі виступають у ролі опонентів до доповідача. Викладач повинний виконувати роль координатора і керівника дискусії, а при необхідності й опонента, активізуючи і направляючи дискусію. Питання до доповідача можуть бути наступними:

Що тут є головним?

Що Ви про це думаєте?

Які існують приклади цього?

Що є тут керуванням?

Як Ви зробили б це?

Які виявилися наслідки?

Кого це торкнеться?

Чи не пропустили Ви децю?

З чийх позицій Ви це пропонуєте?

Найбільше доцільно організувати дискусію між студентами, тому можна "переадресувати" питання до слухачів.

Ступінь залучення слухачів у дискусію залежить від:

- зручності ситуації для дискусії;
- зручності навчального приміщення;
- розміщення студентів;
- знання викладачем імен студентів;
- знання студентом матеріалу;
- наявності у викладача власних підготовлених навчальних ситуацій;
- наявності гарної системи в описі практичної ситуації;
- ступеня підготовленості викладача;
- знання студентами процесу обговорення;
- наявності в студентів теоретичної підготовки;
- ступеня заплутаності викладу і розміру опису;
- здатності викладача стримати власні висновки і слухати версії, висловлювані в аудиторії;
- використання матеріалу як бази для обговорення намірів;
- настрою студентів на бажання до навчання.

5. Підведення підсумків здійснюється викладачем, що дає оцінку висновкам підгруп і окремих студентів, усьому ходу дискусії. Одночасно необхідно сформулювати й обгрунтувати варіанти дій, що не були запропоновані слухачами. Іноді при підведенні підсумків викладачі просять дати оцінку кейсу, його ефективності, тому, наскільки отримані в ході аналізу і дискусії результати відповідають очікуваням. При цьому використовуються спеціально розроблені анкети.

Практичні зауваження по проведенню занять з використанням кейсів

1. Загальне число учасників у групі може істотно варіюватися. Відповідно досвіду застосування кейс-метода в Гарвардській школі бізнесу та інших бізнес - школах, це число не повинно перебільшувати 100 чоловік і не може бути менш 10.. У противному випадку або важко забезпечити повновагу дискусію, або група стає важкокеруємою.

2. Для зручності спілкування викладача з групою, якщо він не знайом із усіма слухачами, доцільно на стіл перед кожним з них поставити табличку з його ім'ям. У протилежному випадку викладач змушений буде звертатися під час обговорення і дискусії в такий спосіб: "Гей, молода людина в окулярах у третьому ряді" чи "Дівчина поруч з бородатим юнаком" і т.п., що вкрай небажано.

3. Велику роль у проведенні ефективної дискусії грає розміщення столів під час обговорення в аудиторії. Найменш зручною є традиційне розміщення, коли столи стоять в аудиторії рядами, один за одним. У цьому випадку виникають значні незручності при виступі студентів із задніх рядів, що утрудняє спілкування й обговорення. Найкращим рішенням є розташування учасників навколо круглого столу. У цьому випадку забезпечується гарна видимість для всіх учасників обговорення, психологічно комфортна обстановка в дискусії.

Для груп середніх розмірів доцільно застосовувати розташування в аудиторії у формі букви "П", збільшуючи число рядів з ростом чисельності групи. Якщо слухач сидітиме у два-три ряди, тоді слід використовувати "шаховий" спосіб їх розташування, щоб перший ряд не закривав студентів другого ряду. Однією з компромісних форм є розташування студентів при концентрації малими групами.

КЕЙС "КОНФЛІКТ"

Кейс 1

Вихідні дані. У родині Зикіних виросла дочка Маша, а разом з нею і ряд проблем. Дочка учиться в інституті, багато працює, утомлюється. Батьки вважають, що дівчинці в канікули треба б відпочити, з'їздити в пансіонат чи будинок відпочинку, і тому підкуповують путівки для спільних (з ними) поїздок. Батьки знають, що Маша любить їздити, однак в останні час вона стала постійно відмовлятися (хоча раніш їздила з задоволенням), прагне залишитися вдома або піти куди-небудь із друзями, але не з родиною. Батьки стали ображатися, не знають, що робити.

Постановка задачі:

1. Скласти схему можливого розвитку конфлікту в родині Зикіних.
2. Визначити об'єкт конфліктної ситуації, позитивні і негативні функції конфліктної ситуації (з погляду Маші і батьків).
3. Скласти перелік інцидентів, що можуть перетворити конфліктну ситуацію в конфлікт.
4. Припустити можливий вихід з створеної ситуації з точки зору Маші.

Кейс 2

Вихідні дані. Керівник підприємства здав в оренду збиткову ділянку трудовому колективу. Незабаром справи на ділянці налагодилися і було прийняте рішення його реорганізації в самостійне мале підприємство (МП), але зі збереженням виконання необхідних робіт для всього підприємства. МП стало розвиватися, багато працівників основного підприємства виявилися «на змісті» у МП, одержуючи чи прямо побічно від нього доплати за виконання робіт для МП. У зв'язку з тим, що заробітна плата працівників на МП більш ніж у два рази стала вище чим у середньому по всьому заводу, з'явилася погроза виникнення конфлікту в колективі основного підприємства.

Керівник основного підприємства не хоче діяти силовими, забороненими методами, але розуміє, що треба почати якісь міри, інакше він утратить контроль над усією си-

туацією.

Постановка задачі:

1. У чому причини створеної ситуації з точки зору теорії соціальних ролей?
2. У чому складається невідповідність поведження двох керівників (основного і малого підприємств) чеканням навколишніх?
3. Як можна вийти з створеної ситуації?

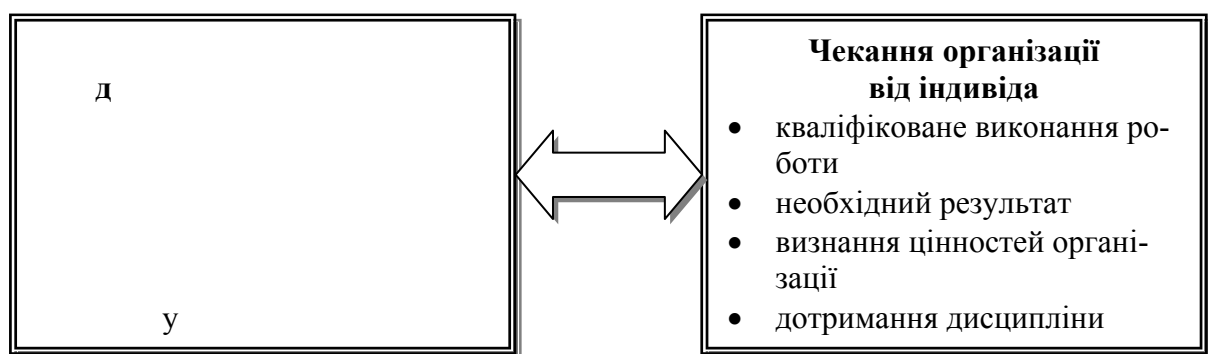
Методичні вказівки. В основу завдання покладений підхід до розгляду причин конфлікту з погляду *теорії рольового поведження*.

Роль — визначений шаблон, стереотип, модель поведження людини, об'єктивно задана соціальною позицією особистості в системі суспільних чи особистих відносин. Роль визначається своєю назвою, позицією індивіда, виконуваною функцією в системі соціальних відносин і чеканнями навколишніх.

Протягом усього життя людина грає безліч ролей, виходячи з тих функцій, що їй приходится виконувати: батька, чоловіка, дитини, підлеглого, начальника, покупця і т.д. Кожна з цих ролей складається з задач, що повинна вирішувати «актор», і з *поведження* в цій ролі відповідно до *чекань навколишніх*.

Якщо поведження індивіда відповідає чеканням оточуючих людей від даної ролі, то людина нормально ними сприймається. Якщо ж не відповідає, то оточення може відіпхнути від себе таку особистість, зажадавши зміни поведження, або виникне схований конфлікт.

Поведження індивіда відповідно до задач ролі і чеканнями навколишніх являє собою *рольове поведження*. Якщо член групи успішно виконує свою роль, поводить ся відповідно до чекань навколишніх і при цьому сам особисто одержує задоволення від змісту, характеру і результатів своєї діяльності і своєї взаємодії з оточенням, то не виникає конфліктних ситуацій. Також необхідна відповідність чекань кожного з учасників конфліктної взаємодії: чекань працівника і чекань організації (мал.1).

Малюнок 1 - Взаємозв'язок чекань індивіда й організації

У кожній із пропонованих ситуацій досить ясно просліджується невідповідність рольового поведження учасників взаємодії рольовому чеканню навколишніх: батьків стосовно дорослої дочки; керівника ділянки стосовно директора підприємства.

Дочка росла цілком природно її прагнення до деякої незалежності, волі вибору форми проведення дозвілля, друзів. Батьки вважають її ще малосамостійною людиною, що не може відповідати за свої вчинки і вибір друзів, вони думають, що їй потрібно по-

стійна турбота, опіка. Однозначного рішення в цій ситуації нема, але можлива визначена домовленість між батьками і дочкою по взаємній зміні чекань і поводження: проводити частину відпустки з ними, а частина — самотійно, із друзями.

При розгляді ситуації з малим підприємством також рекомендується взаємна зміна чекань і поводження учасників описуваних подій:

- зміна умов договору з МП, збільшення відрахувань основному підприємству;
- поступовий переклад усього підприємства на аналогічні умови, а керівника цієї ділянки попросити всю програму такого перекладу;
- зробити керівника МП начальником відділу маркетингу всього заводу, оскільки він уже показав можливості успішної взаємодії з зовнішніми замовниками.

Опис ходу занять

Група розбивається на 4-5 підгруп, кожній з яких роздається опис ситуацій і питання. Порядок проведення обговорення може бути різним: групам видаються різні питання для підготовки (№1 – першій підгрупі, №2 – другій підгрупі і т.д.), або задаються різні точки зору, з яким повинна бути розглянута ситуація (розглянути з погляду Маші для ситуації №1; з погляду директора підприємства в ситуації №2). Після підготовки протягом 15-20 хвилин студенти пропонують свої варіанти рішень, колективне обговорення ситуації по всіх поставлених питаннях і з різних точок зору.

КЕЙС “ВІДЕОТРЕНІНГ СПІЛКУВАННЯ”

Вихідні дані і постановка задачі

Відеотренінг проводиться з метою:

- відпрацьовування в студентів навичок спілкування для попередження виникнення конфліктних чи ситуацій для виходу з уже виниклих;
- виявлення в студентів сильних і слабких сторін поводження в конфліктних ситуаціях.

Відеотренінг дозволяє фіксувати увагу на тих чи інших аспектах поводження особистості чи групи для того, щоб кожен учасник цього заняття за допомогою ведучого зміг виявити, що в нього виходить удало, на що варто звернути увагу у взаєминах з колегами в конфліктних ситуаціях, що необхідно змінити.

Для індивідуальних виступів вправи і завдання для відеотренінгу повинні відповідати декільком *вимогам*: мінімум часу на виконання; деяка невизначеність завдання; достатні його труднощі; висока емоційна насиченість; розмаїтість і високий темп пред'явлення.

Тому індивідуальні завдання кожній групі викладач визначає по-різному. Наприклад, розповісти про найбільш цікаві зустрічі, що відбулися останнім літом на відпочинку; як правильно організувати відносини з колегами, коли один з них буде начальником; як входити в контакт із незнайомими людьми й успішно його проводити; що робити, коли приходить роз'яснити і доводити прописні істини і при цьому не допускати різких виражень, і т.д.

Для колективної роботи пропонується набір невеликих конфліктних ситуацій, які необхідно оперативно підготувати і програти перед камерою. Як приклад можна скористатися наступними варіантами конфліктних ситуацій.

Кейс 1

Відділу керування персоналом фірми по виробництву і реалізації комп'ютерів необ-

хідно провести співбесіду по прийому фахівців на роботу і вибрати з двох претендентів одного, а іншому чемно відмовити.

Учасники: представник відділу керування персоналом фірми; претендент №1 — студент денного відділення університету, що дуже хоче одержати дане місце, але в нього мало досвіду; претендент №2 — працює в аналогічній фірмі, але не по необхідній посаді, з якихось причин хоче поміняти місце роботи.

Кейс 2

Інспектор ДАІ вимагає, щоб студент, що під'їжджає до університету на машині, не ставив свою машину на площадці біля будинку, а залишав її за огорожею.

Учасники: інспектор ДАІ, що постійно чергує в університеті; студент університету, що, крім навчання, займається ще і бізнесом, тому він не може обходитися без машини, а ставити її далеко від вікон інституту — боїться за схоронність.

Кейс 3

Керівнику економічної служби фірми «Кристал» необхідно, щоб економіст Петрова О.П. вийшла на роботу в суботу.

Учасники: керівник економічної служби фірми, якому треба терміново до понеділка (справа відбувається в п'ятницю в другій половині дня) закінчити звіт. Він не встигає і просить свого співробітника, економіста Петрову О.П., вийти на роботу в суботу і закінчити цей звіт. Економіст Петрова О.П. заздалегідь замовила машину для переїзду на нову квартиру, обмін якої тривав досить довго.

Методичні вказівки. Відеотренінг заснований на передачі його учасникам інформації зворотнього зв'язку, яка дозволяє людині подивися на себе очима своїх колег, однокурсників і оцінити своє поведіння з боку. Видача й одержання цієї інформації є важливим компонентом спілкування, допомагає особистості побачити себе такою, якою бачать її інші.

Процедура відеотренінгу припускає виконання студентами серії вправ і завдань, що вимагають рішення ряду ситуацій, іноді конфліктних. Хід рішення записується на відеокасету. Після кожної групи вправ відбувається відтворення запису і колективне обговорення переглянутого матеріалу. Це дозволяє учасникам заняття подивитися очима інших студентів на виконання задач.

Слід зазначити, що в багатьох людей існує помилкове представлення про те, що є їхніми достоїнствами чи недоліками в процесі спілкування. У ході спільного перегляду й аналізу ігрових ситуацій учасники семінару можуть по-новому побачити природу психологічних бар'єрів, що перешкоджають ефективному спілкуванню.

Даний вид занять має **ряд особливостей**, що накладають додаткову відповідальність на викладачів, що проводять ці заняття: необхідне створення атмосфери взаємодоброзичливого і конструктивного підходу до обговорюваних виступів, при якій відсутня як сверхкритичність, так і невгамовна взаємна похвала. Від викладачів потрібен доброзичливий, конструктивний, максимально етичний розгляд зроблених повідомлень.

Деяка невизначеність інструкцій на всіх етапах проведення заняття, достатня складність завдань і дефіцит часу сприяють прояву найбільш типових помилок спілкування в студентів, забезпечують природність поведінки, мови, активного застосування звичних для аналогічних ситуацій способів спілкування.

У навчальних ситуаціях звичайно беруть участь від 1 до 3 чоловік одночасно. Інші

під час програвання завдання спостерігають як відбувається або готується переміна учасників на ігровій площадці, або виступають як експерти. Таким чином, вони знаходяться в постійній психологічній готовності до дії в наступний момент. Навіть спостерігаючи за діями інших студентів на екрані телевізора, вони мимоволі ідентифікують себе з учасниками цієї ситуації.

Завдяки цьому відбувається опосередковане навчання навіть тих студентів, що не були безпосередньо зайняті в даній ігровій вправі.

Високий темп тренінгу дає можливість кожному студенту в ході чотиригодинного заняття бачити себе на екрані від 4 до 10 хвилин, а в центрі уваги групи залишатися до 15 хвилин.

Відеотренінг є груповим методом навчання, тому забезпечення повноцінної групової роботи необхідно постійна повноцінна участь усіх членів групи, їх емоційне залучення у хід роботи. Ведучому викладачу приходить також виконувати роль режисера й організатора цього заняття.

Перед початком тренінгу можна нагадати студентам деякі особливості заняття: під час тренінгу необхідно працювати "Тут і зараз", тобто не відволікатися, а також пам'ятати, що інформацію, яку вони одержать про інших під час заняття, не можна використовувати надалі на шкоду кого б то не було.

Не слід забувати використовувати при виступах усі засоби спілкування: вербальні (слова) і невербальні (жести, міміка, паузи, тембр голосу, темп мови, посмішка, сміх, вираження очей).

Етапи спілкування припускають розподіл всієї інформації, що повідомляється, на три нерівні частини:

- 1 етап - входження в контакт зі слухачем, звертання на уваги, залучення до себе інтересу;
- 2 етап — передача безпосередньо самої інформації; при цьому необхідно переконатися, що інформація сприйнята правильно;
- 3 етап — вихід з контакту, завершення спілкування.

При розборі індивідуальних виступів викладач може на дошці записати усі вдалі прийоми спілкування (без указівки прізвища) допущені помилки за формою і по змісту виступу. Наприклад, виділити можливі помилки виступу за формою: погане користування невербальних засобів; відсутність гарного зачину, тобто входження в контакт; зайва чи недостатня емоційна зацікавленість що говорить; відсутність звертання до аудиторії.

ОПИС ХОДУ ЗАНЯТЬ

1. **Індивідуальні виступи** по вільних чи заданих темах. На цьому етапі всі студенти групи одержують завдання, готуються протягом 5-6 хвилин і починають по черзі виступати перед аудиторією (2 хвилини) з одночасним записом на відеоплівку.

2. **Перегляд і обговорення індивідуальних виступів:** виявлення вдалих і помилкових прийомів виступу, розбір допущених неточностей, що проводиться всією групою під керівництвом викладача, фіксування на дошці застосованих прийомів спілкування.

3. **Колективна робота:** рішення невеликих конфліктних ситуацій. Робота проходить по підгрупах у два-три чоловіка методом рольового спілкування з одночасним записом на відеоплівку.

4. **Перегляд і обговорення** рішення конфліктних ситуацій, запропонованих студентам для рольового спілкування.

Робиться висновок: чи вирішена ситуація, з чийого погляду за рахунок чого, хто з

граючих виконав поставлену задачу і за рахунок якого прийому.

5.3. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ПО ПРОВЕДЕННЮ ОПИТУВАННЯ

Опитування є одним з найпоширеніших методів соціологічних досліджень. Опитування припускає одержання відповіді на питання, що задаються соціологом. Особливість цього методу полягає в тому, що джерелом інформації виступає словесне повідомлення, судження опитуваного. Опитування дозволяє одержати інформацію про думки й оцінки респондента тих чи інших сторін дійсності, про мотиви його поведіння.

Розрізняють чотири різновиди опитування:

- **анкетування** - письмове заочне опитування;
- **інтерв'ю** - усна бесіда, очне опитування;
- **соціометричне опитування**;
- **експертне опитування**, що припускає одержання відповідей від компетентних по досліджуваній проблемі облич.

Як форми самостійної роботи студентів пропонується самостійна підготовка й організація анкетування і проведення соціометричного дослідження. Методика соціометричного аналізу приведена в розділі 5.4.

Достоїнством **анкетного опитування**, завдяки якому він має широке поширення, є можливість одержання з його допомогою значного обсягу емпіричної інформації в короткий термін. Заповнюється анкета самими респондентами.

Анкета (опитувальний лист) являє собою сукупність упорядкованих по змісту і формі питань. Надійність і вірогідність інформації, одержуваної в результаті опитування, у значній мірі обумовлюються конструюванням і редакцією питань. Це висуває високі вимоги до їхнього формулювання. Питання класифікуються по ряду найважливіших ознак: по змісту, по функціях, за структурою, за формою (мал.2).

Малюнок 2 - Види питань, використовуваних при анкетуванні

По змісту всі питання, що задаються, підрозділяються на дві великі групи: питання про факти і події і питання про оцінки і думки з приводу цих подій. У першу групу входять питання про поведження і продукти діяльності респондента, а також соціально-демографічні питання про особистість респондента, наприклад, питання типу: "Як часто в останній рік ви користалися бібліотекою для підготовки до занять?". До другої групи відносяться питання типу: "Як Ви оцінюєте якість викладання спеціальних дисциплін в університеті?".

Кожний з цих двох блоків питань має свої особливості. Якість опитування в значній мірі залежить від того, наскільки опитувані можуть і хочуть щиро відповісти на поставлені питання. Нерідкі випадки, коли респонденти відмовляються давати оцінку тим чи іншим подіям, відповідати на питання про мотиви поведження.

По функціях розрізняють чотири типи питань: основні, фільтруючі, контрольні, контактні. Якщо основні питання призначені для одержання інформації про соціальні факти, то призначення фільтруючих питань - відсіяти некомпетентних респондентів. Функція контрольних питань - уточнити правдивість відповідей на основні питання. Це своєрідна модифікація основного питання, його інше словесне формулювання. Контактні питання дозволяють установити доброзичливі стосунки між дослідником і респондентом, "зламати лід".

У залежності від структури питання бувають відкриті і закриті. У відкритих питаннях респондент сам формулює відповідь. У закритих міститься перелік варіантів відповідей, і опитуваний вибирає з цього "віяла" у відповідь, яка для нього прийнята. Приклад закритого питання:

Віяло можливих відповідей повинний вичерпувати обсяг опитування, включаючи позитивні, негативні варіанти відповідей, а також відповіді типу "не знаю", "важко відповісти", інші відповіді.

Виділяють три різновиди закритих питань: 1) так - ні; 2) альтернативні, що припускають вибір однієї відповіді з переліку можливих; 3) питання - меню, що дозволяють респонденту вибрати одночасно кілька відповідей.

Вибір відповіді з віяла запропонованих варіантів припускає можливість одночасного співробітництва в декількох названих формах.

Яка форма самостійної роботи при підготовці до занять по соціології вам найбільш цікава?

- 1) читання спеціальної літератури;
- 2) перегляд періодики по даній тематиці;
- 3) самостійне проведення опитування;
- 4) проведення соціометричного дослідження;
- 5) самостійна робота із ситуаційними завданнями (кейсами);
- 6) нічого з перерахованого вище;
- 7) важко відповісти.

За формою розрізняються питання прямі і прожективні (непрямі). Прямі запитання стосуються існуючої ситуації. У прожективних питаннях ситуація задається, передбачається. Приклад прямого запитання: "чи влаштовує вас ваша теперішня робота?". Приклад того ж питання, але сформульованого побічно: "Припустимо, що з якихось причин Ви тимчасово не працюєте. Повернулися б Ви на колишнє місце роботи?" Перевага прожективних питань полягає в тому, що вони вільні від можливих тимчасових конфліктних ситуацій. Різновидом непрямих питань є безособові питання.

При підготовці запитальника потрібно виходити з наступних правил формулювання питань:

1. Питання повинне відповідати цілям і задачам дослідження.
2. Кожне питання повинне бути логічно окремим.
3. Формулювання питання повинне бути зрозуміле для всіх опитуваних, тому варто уникати вузькоспеціальних термінів. Питання повинне погоджуватися з рівнем розвитку респондентів, у тому числі найменш підготовлених.
4. Не слід задавати занадто довгих питань.
5. Варто прагнути до того, щоб питання стимулювали респондентів до активної участі в опитуванні, підвищували інтерес до досліджуваної соціологами проблеми.
6. Питання не повинне усяляти відповідь, нав'язувати респонденту той чи інший його варіант. Він повинний формулюватися нейтрально.
7. Повинний бути дотриманий баланс можливих позитивних негативних відповідей. У протилежному випадку питання може вселити респонденту спрямованість відповіді. Наприклад, при вимірі ступеня задоволеності працівників різними сторонами трудової ситуації треба передбачити однакове число варіантів задоволеності і незадоволеності: "цілком удоволений", "в основному вдоволений" і "не вдоволений", "не зовсім удоволений". Варто також передбачити варіант, коли опитуваний не може зробити визначену оцінку: "важко відповісти".

Анкета не є простою сумою питань, вона має визначену структуру. Щоб установити розмір анкети, кількість питань у ній, варто керуватися метою дослідження, передбачати результати анкетування і їхнє практичне використання. Анкета, як правило, складається з трьох: вступної, основної і паспортички. Вступна частина - це звертання до опитуваного, де вказуються мета опитування, умови анонімності опитування, напрямку використання його результатів, правила заповнення анкети. В основній частині містяться питання про факти, поводження продуктів діяльності, мотиви, оцінки і думки респондентів. Остання частина анкети включає питання про соціодемографічних і біографічних даних опитування.

Анкетування варто застосовувати при вивченні оцінки ходу перебудови в трудових колективах, причинах плінності кадрів, ефективності бригадної форми організації праці відносини до праці, психологічного клімату в колективі їм ряду інших проблем.

5.4. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ПО ПРОВЕДЕННЮ СОЦІОМЕТРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В ГРУПІ*

Соціометрія (від лат. *societas* – суспільство і греч. *metreo* вимірюю) – один з напрямків соціальної психології і розроблена в його руслі сукупність вимірювально-дослідницьких процедур, основу яких складають різні варіанти соціометричної методики.

Основоположник цього напрямку Дж. Морено припускав, що багато проблем суспільних відносин можна дозволити шляхом просторових перестановок людей і розміщення їх таким чином, щоб поруч виявилися інваліди, що відчують друг до друга симпатії. Відповідно до цього виділив дві підструктури суспільства: макроструктуру і мікроструктуру. Перша являє собою просторове розташування людей у різних процесах спільної діяльності, а друга характеризує емоційно-психологічні взаємозв'язки між ними.

Соціометрична методика дозволяє виявити:

- соціометричний статус, реальне місце суб'єкта в неофіційних міжособистісних взаєминах групи. Показником міжособистісного статусу є кількість виборів суб'єкта товаришами по групі. Статус може аналізуватися тільки в контексті даної групи, даної ситуації взаємодії і на даний період часу;
- емоційну експансивність особистості (відношення особистості до групи), показником якої є число виборів, зроблених цією особистістю в напрямку до групи;
- структуру міжособистісних взаємин (див. карту групової диференціації);
- рівень реального авторитету керівників групи;
- наявність окремих угруповань (див. карту групової диференціації);
- порівнювати офіційну і неофіційну структуру групи.

Процедура використання соціометричної методики:

Матеріал: набір питань-критеріїв, пропонованих випробуваному з метою виявлення його взаємин з іншими членами групи.

Соціометричний критерій повинний задовольняти загальним вимогам, пропонованим до формулювання питань у будь-якій опитуванні:

- 1) питання повинне бути конкретним, загальнозрозумілим;
- 2) питання не повинне містити слів з подвійним значенням;
- 3) питання повинне вказувати місце, час і контекст, який необхідно враховувати при відповіді;
- 4) формулювання питання і його зміст повинні враховувати особистий соціальний досвід опитування у тій області, на яку спрямоване питання.

Вибір критеріїв визначається задачею дослідження. Якщо ми хочемо виявити студентів, здатних очолити групу (старосту, профгрупорга), то на з'ясування цього і повинні бути спрямовані відібрані критерії. Іншими будуть критерії при задачі з'ясування взаємних симпатій і антипатій під час проведення дозвілля.

Успіх соціометричного опитування залежить від того, наскільки сильними будуть використані критерії. Сила критерію визначається значимістю пропонованої ситуації. Чим вище суб'єктивна значимість передбачуваної спільної діяльності, тим сильніше критерій.

* Докладно методика опитування викладена в ист.28 і 50 (див.список літератури, розділу 7)

Крім позитивного критерію вибору можна передбачати і негативний вибір.

Інструкція: «Ми займаємося дослідженням міжособистісних відносин. Сьогодні спробуємо установити вашу думку на цей рахунок, у зв'язку з чим буде проведене невелике опитування. На листі папера напишіть своє прізвище; після того, як вам буде прочитане питання, поставте номер питання і запишіть відповідь на нього. Причому, при відповіді на питання необхідно зробити не менш трьох (можна і більше) виборів. Перший вибір означає того, кого ви вибрали в першу чергу, другий в другу, якщо перший вибір неможливий; третій ? у третю, якщо не вдасться вибрати другого.

З огляду на деяку делікатність запропонованих вам питань, результати виборів, що ви зробите, у вашій групі оголошуватися не будуть. Прохання працювати самостійно і давати відверті відповіді.»

Існують визначені вимоги до проведення соціометричного дослідження:

1. Дослідник входить у прямий контакт із групою, прагне вселити їй довіру до себе.
2. Усі члени групи повинні обов'язково брати участь в опитуванні. Відсутність хоча б одного члена групи знижує надійність соціометричних даних.
3. Кожен член групи відповідає на питання соціометричної анкети самостійно.
4. Соціометричне опитування проводиться для всієї групи одночасно. Брати запитальник додому не дозволяється.
5. Необхідно домогтися згоди всіх членів групи брати участь в опитуванні. Тільки при добровільній участі всіх членів групи можна одержати достовірну інформацію.

Інтерпретація результатів соціометричного експерименту залежить від застосовуваних критеріїв вибору.

Результати дослідження корисно зіставити з даними спостереження за групою. При цьому можуть бути розбіжності між відносинами, що спостерігаються, і тими, котрі можна побачити на карті. Це відбувається тому, що дані, отримані описаними вище способами, інформують не тільки про дійсні, але і бажані відносини. У ряді випадків ці дані можуть надати значну допомогу в розумінні групи.

Схема обробки результатів опитування і заповнення соціометричної матриці:

- накреслите таблицю з числом рядків і стовпців, рівним кількості членів групи;
- складіть список групи: спочатку дівчини за алфавітом, потім юнака. Зіставте кожного прізвища свій порядковий номер. Відповідно пронумеруйте рядки і стовпці таблиці;
- рядка таблиці відповідає тим, ХТО вибирав; стовпці – тим, КОГО вибирали;
- заповніть таблицю, перенесіть у неї результати опитування. На перетинанні рядків і стовпців цифрами «1», «2», «3» відзначте тих, кого вибрали відповідно в першу, другу і третю чергу;
- підрахуйте, скільки виборів одержав кожний. Отримані дані запишіть у спеціально відведеному рядку внизу таблиці.

Схема побудови карти групової диференціації:

Намалюйте 4 концентрично розташовані окружності: у центрі розташовуються, що отримали 5 виборів і більше. У першій зоні від центра – які получили 2-4 вибору, у другій – 1 вибір, у третьої – 0 виборів.

Розділіть окружність вертикальною рисою навпіл: ліва півкуля буде чоловічим, праве – жіночим.

На підставі даних соціометричної матриці (кількість виборів, отриманих кожним) відзначте положення кожного на карті: юнаки позначаються трикутником, дівчини кружком (усередині – відповідний порядковий номер).

Стрільцями позначте хто кого вибрав.

На карті знайдіть офіційних лідерів.

Трикутники і кружки на карті, що відповідають керівникам групи, прийнято заштрихувати кольоровим олівцем. Це зручно для порівняння формальної і неформальної структури групи. Карта групової диференціації може бути складена на основі стійкості вибору, тобто вибору, що повторюється в двох дослідженнях. Стійкий взаємний вибір (чи стійка взаємна симпатія) зображується на карті у виді суцільної лінії. Стійкий вибір з періодичною взаємністю – це ситуація, при якій людина постійно вибирає іншого, але взаємність то виникає, то зникає. Він зображується на карті у виді штрихової лінії.

Стійкий невзаємний вибір зображується суцільною лінією, що закінчується стрілкою убік обираного. Хитливий вибір позначається штриховою стрілкою, спрямованою убік обираного.

У результаті виходить малюнок, що дає наочне представлення про положення кожного члена групи і структури взаємин у ній.

СОЦІОМЕТРИЧНА МАТРИЦЯ

Критерій вибору _____

Група _____

	Кого вибирає Хто вибирає	Андрєєв	Белих	Бобкова	Варнавин	Тобова	Долбухин	Шабаєва	Ветов	Вахмянина	Труничева
1	Андрєєв	0	-	-	+	-	+	-	+	-	-
2	Белих	+	0	+	+	-	-	-	-	-	-
3	Бобкова	-	+	0	-	-	+	-	-	-	+
4	Варнавин	-	+	-	0	-	-	+	-	+	-
5	Тобова	-	-	+	+	0	-	-	-	-	+
6	Долбухин	+	-	-	+	-	0		+	-	-
7	Шабаєва	-	-	-	+	+	+	0	-	-	-
8	Ветов	+	-	-	+	-	+	-	0	-	-
9	Вахмянина	-	-	-	-	+	-	+	-	0	+
10	Труничева	-	-	-	+	+	-	-	-	+	0
Кількість виборів		3	2	2	7	3	4	2	2	2	3
Кількість взаємних виборів		2	2	1	2	1	2	1	2	1	2

При інтерпретації результатів корисно обговорити:

- 1) Хто лідер групи. Положення старости і профорга групи на карті групової диференціа-

ції.

- 2) Наявність у групі угруповань. Їхні взаємини між собою.
- 3) Наявність ізольованих і знедолених у групі.
- 4) Аутосоціометрія.
- 5) Мотиви вибору в системі міжособистісних взаємин.

Представлення результатів соціометричного опитування в кількісній формі здійснюється за допомогою обчислення соціометричних індексів.

Соціометричні індекси являють собою число виборів якого-небудь визначеного виду, пронумерованих (для можливості порівняння з аналогічними індексами, отриманими в результаті експериментів з іншими колективами) як загальна кількість можливих виборів даного типу.

Розрізняють два типи соціометричних індексів - **персональні** і **групові**. Персональні індекси можна класифікувати також на **об'єктивні** (утримуючу інформацію про число виборів, отриманих даним членом колективу від інших), **суб'єктивні** (утримуючу інформацію про число виборів, зроблених даним членом колективу), і **змішані** (сконструйовані на даних, що характеризують кількість як відданих, так і отриманих виборів).

Основними даними, що характеризують визначеного індивіда і, є структура зроблених і отриманих їм чи виборів відхилень чи окремо ж охопити їх разом одним індексом, віднімаючи число відхилень від числа виборів.

Використання цих сум для порівняння показників різних колективів неможливо, оскільки на величину індексу впливає число індивідів у групі. Замість цього можна ввести стандартизовані показники, придатні для порівняння колективів різної чисельності шляхом розподілу цих сум на число облич у колективі, до якого належить і, а точніше, на $(N-1)$, тому що в соціометричній картці індивід не може чи вибрати відхилити самого себе.

Наприклад, позиція індивіда і (положення, місце індивіда і у колективі) відповідно до числа отриманих їм позитивних виборів, тобто позитивний статус індивіда, обчислюється так:

$$ПВ_i = \frac{\text{число індивідів, роблячих вибір } i}{N - 1}$$

де N означає число індивідів у досліджуваному колективі. Негативний статус і-го індивіда дорівнює

$$ПО_i = \frac{\text{число індивідів, роблячих вибір } i}{N - 1}$$

Ці два показники широко використовуються і без обліку $N - 1$, тобто фактора, уведеного для того, щоб можна було робити порівняння між колективами.

У залежності від змісту критерію вибору ПВ, буде мірою позиції на шкалі організа-торських здібностей, мірою ступеня соціального визнання, чи впливовості яких-небудь інших якостей.

Якщо виходити з того, що $ПО_i$ є протилежністю $ПВ_s$ (як це звичайно буває), то з'єднання цих двох показників дає позицію і відповідно до числа виборів і відхилень одночасно:

$$ПВ - O_i = ПВ_i - ПО_i$$

Якщо індивід і Мав право зробити необмежене число виборів, то можна обчислити показник його позитивної експансивності.

Позитивна експансивність

$$ПЭ_i = \frac{\text{число виборів, произведених } i - \text{індивідом}}{N - 1}$$

Цей показник є мірою прагнення і до встановлення соціальних відносин з іншими обличчями.

Індекси позитивного статусу індивіда, негативного статусу, загальний статус, а також індекс експансивності можуть служити для порівняння позиції індивіда в тому самому чи в різних колективах.

Якщо індивід і належить до одного колективу, а індивід j - до іншого, то можна порівняти відносини, що зв'язують j з його колективом, з відносинами, що зв'язують і з його колективом.

Такі порівняння не можуть однак бути основою для якихось висновків про співвідношення якостей, властивих і і j, наприклад, про тім, хто з них у більшому ступені має якості чи керівника здатністю зав'язувати приятельські стосунки. Навіть якщо індекси, отримані й і j, будуть явно різними, можливо, що індивід і одержав би той же індекс, що і j, якби належав до того ж колективу, і навпаки. Контакт індивіда з даним колективом залежить від структури і функції цього колективу.

Ці індекси можуть використовуватися і для порівняння позиції того самого індивіда в різні періоди часу за умови, що щораз буде застосовуватися та сама соціометрична картка.

Для того щоб охарактеризувати весь колектив, потрібно мати всі дані про кількість виборів, відхилень і залишення без уваги в даному колективі. У цьому випадку інтерес представляють показники, що характеризують структур групи, такі як число взаємних позитивних виборів (і вибирає j і j вибирає і), число ізольованих індивідів, залишених без уваги, зв'язку типу і вибирає j, j вибирає k, k вибирає l і т.д.

Наприклад, можна обчислити експансивність (Э) групи

$$E = \frac{\text{загальне число виборів, произведених группой}}{N}$$

Аналогічним образом обчислюється згуртованість групи як відношення числа пара з взаємним вибором до загального числа можливих пар.

$$C_n = \frac{\text{число пар зі взаємним вибором}}{C_2^N}$$

де кожне обличчя має право робити необмежене число виборів, C_2^N - загальне число можливих пар і дорівнює

$$\frac{N(N-1)}{2}.$$

Зв'язаність групи дорівнює $C \frac{R_q}{U_p}$, де R дорівнює числу взаємних виборів, U - чи-

слу виборів однобічних, $p = \frac{d}{N-1}$, де d - число виборів, дозволених кожному індивіду, а $q = 1 - p$.

Інтеграція групи обчислюється як відношення :

$$\frac{1}{\text{число осіб, не отримавших ж жодно вибору}}.$$

Одержання стандартизованих мір, що дозволяють робити порівняння колективів між собою при необмеженому числі виборів, вимагає використання як знаменник числа комбінацій предметів, узятих по двох, оскільки саме в такий спосіб виходить невелике число можливих виборів у цьому випадку. У випадку, якщо число виборів обмежене, максимальне число можливих виборів дорівнює $d N/2$, де d дорівнює числу виборів, що дозволялося зробити одному обличчю. Більш простим буде, імовірно, використання $\frac{N(N-1)}{2}$, а не $\frac{d(N-1)}{2}$ навіть у випадку, якщо d, як і N, непарні числа.

C_2^N є часткою випадку $d/2$, де $d = N-1$.

Дослідник, якому потрібно зробити стандартизованими способами аналіз інших сторін взаємодій усередині колективу (так само, як і між колективами), може з успіхом сконструювати для себе необхідні відповідні показники, точно установивши при цьому, як саме і з якими цілями він їх уводить.

Соціометричні індекси являють собою сильний засіб аналізу інших сторін взаємодій усередині колективу (так само, як і між колективами), може з успіхом сконструювати для себе необхідні відповідні показники, точно установивши при цьому, як саме і з якими цілями він їх уводить.

Соціометричні індекси являють собою сильний засіб аналізу зібраної інформації, тому що дозволяють використовувати для її обробки кількісні методи математичної статистики. Однак як приведені як приклад, так і інші індекси повинні виявляти свою придатність тим, що з їх допомогою мається можливість формулювати важливі - у теоретичному чи практичному змісті - положення про залежність. Правильна їхня дефініція й обчислення ще не є аргументами, що доводять їхню придатність у дослідженнях.

Впливає з великою старанністю відноситися до питань інтерпретації отриманих соціометричних індексів, при розрахунку яких створюється ілюзія одержання точного об'єктивного знання. Більшість показників позбавлені якого-небудь іншого значення, крім того, що може вкласти в них здоровий глузд. Іншими словами, не існує досить адекватних способів перевірки вірогідності отриманих значень індексів, крім того чи іншого різновиду власне соціометричної процедури.

Розуміння цієї властивості соціометричних індексів дозволяє, з одного боку, конструювати їх практично в будь-якій кількості відповідно до задач конкретного дослідження (що і спостерігається на практиці), а з іншого боку - змушує дуже уважно відноситися до узагальнення отриманих результатів і особливо до інтерпретації в рамках загальноприйнятих соціологічних термінів.

У соціології вивчення структури міжособистісних відносин у конкретно-соціологічному дослідженні, що використовує соціометричне опитування, може бути успішно проведено тільки в тому випадку, якщо зміст критеріїв вибору визначено виходячи їхніх передумов наукової методології й організовано в систему, побудовану на змістовній концепції.

Для того щоб обчислити які-небудь індекси, які можна потім змістовно інтерпретувати, необхідно розробити теоретичну концепцію цікавлячого явища, що буде вимірюватися за допомогою даного індексу; операціоналізувати цю концепцію в термінах позитивних і негативних виборів; побудувати схему, що охоплює всі значимі відносини, що можуть виникнути в колективі даного типу; приписати цим відносинам визначену вагу, виходячи з концептуальних розумінь про їхню порівняльну значимість; сформулювати змістовні критерії в такий спосіб і в такій кількості, щоб вони адекватно відбивали теоретичну схему. Тільки при дотриманні цих умов результати соціометричного опитування можна буде зіставляти між собою і робити з них змістовні висновки.

5.5. Тести для САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

1. Соціологія - це наука, що вивчає:
 - 1.1. властивості великих груп у суспільстві;
 - 1.2. закономірності становлення і функціонування суспільства;
 - 1.3. соціальні відносини між суспільством і людьми;
 - 1.4. господарську діяльність суспільства;
 - 1.5. соціальні спільності і соціальні інститути;
 - 1.6. політичні відносини між людьми;
 - 1.7. механізми взаємозв'язку між соціальними общностями й індивідами.
2. Які з приведених нижче перемінних є залежними від людини (студента)?
 - 2.1. приналежність до соціального класу (шару);
 - 2.2. доход;
 - 2.3. стать;
 - 2.4. вік;
 - 2.5. поведінка;
 - 2.6. відвідуваність суспільних заходів;
 - 2.7. національність;
 - 2.8. успішність;
 - 2.9. здоров'я.
3. Що ми відносимо до соціологічних фактів?
 - 3.1. сон;
 - 3.2. любов;
 - 3.3. насолоду;

- 3.4. статус особистості;
 - 3.5. їжу;
 - 3.6. дію;
 - 3.7. учинок;
 - 3.8. ненависть;
 - 3.9. поведінку;
 - 3.10. продукт життєдіяльності.
4. Хто з учених вважав, що позитивізм виведе соціологію на рівень точної науки?
 - 4.1. Маркс К.
 - 4.2. Вебер М.
 - 4.3. Конт О.;
 - 4.4. Плеханов В.
 - 4.5. Лебон Г.
 5. Соціологи вважають, що зі збільшенням доходу родини збільшується не тільки розмір житла, але і:
 - 5.1. кількість дітей;
 - 5.2. кількість споживаних послуг;
 - 5.3. престиж професії.
 6. Який метод використовується для дослідження поведінки людей, якщо вони про це не знають?
 - 6.1. тестування;
 - 6.2. аналіз документів;
 - 6.3. включене спостереження;
 - 6.4. фокус-інтерв'ю;
 - 6.5. соціометрія.
 7. При проведенні анкетування, коли можуть бути виявлені погрішності:
 - 7.1. на етапі обробки;
 - 7.2. на етапі складання анкети;
 - 7.3. на етапі збору інформації;
 - 7.4. на етапі узагальнення даних.
 8. Що є головним при визначенні приналежності до визначеного соціального класу (шару)?
 - 8.1. політичні погляди;
 - 8.2. суспільне становище;
 - 8.3. моральні позиції;
 - 8.4. економічне становище;
 - 8.5. ідеологічна орієнтація.
 9. Виявлена помилка проектування вибірки залежить від:
 - 9.1. побудови інструментарію;
 - 9.2. вивчення статистичних даних;
 - 9.3. побудови логістичної схеми аналізу даних;
 - 9.4. одержання нової інформації про генеральну сукупність;
 - 9.5. обробки отриманих даних.
 10. Чи можна вважати, що особистість у соціології - це:
 - 10.1. стійка сукупність індивідуальних якостей і чорт;
 - 10.2. результат соціалізації;
 - 10.3. продукт біографії людини;
 - 10.4. представник визначеної соціальної спільності;
 - 10.5. те, що відрізняє людину від інших;
 - 10.6. якісна відмінність людини від тварини.
 11. Соціологи вважають, що відкритим суспільство є головним чином у період:
 - 11.1. економічного спаду;

- 11.2. стабільності соціальних відносин;
- 11.3. бурхливій індустріалізації і революції;
- 11.4. так названого "застою".
- 12. Від сполучення посад суспільство одержує більше:
 - 12.1. користі;
 - 12.2. шкоди;
 - 12.3. не впливає на суспільство.
- 13. З переходом до ринку, як затверджують соціологи, усі групи населення змогли одержати:
 - 13.1. однакові умови існування;
 - 13.2. різко протилежні умови для життя;
 - 13.3. перехід до ринку відбився тільки на людях літнього віку;
 - 13.4. страждає тільки молодь.
- 14. Що було головним для К.Маркса при вивченні суспільства?
 - 14.1. стабілізація суспільства;
 - 14.2. знищення і заміна новим, більше справедливим;
 - 14.3. воно розвивається за своїм законами
- 15. Соціальний статус людини – це:
 - 15.1. економічний стан;
 - 15.2. політичний стан;
 - 15.3. рівень освіченості;
 - 15.4. положення індивіди в малій групі;
 - 15.5. соціометрична оцінка.
- 16. Соціологія розглядає родину як:
 - 16.1. осередок суспільства;
 - 16.2. соціальну спільність;
 - 16.3. форму відтворення людей;
 - 16.4. соціальний інститут;
 - 16.5. емоційне утворення.
- 17. Якщо може бути інформація в соціологічному дослідженні:
 - 17.1. повною;
 - 17.2. надійною;
 - 17.3. репрезентативною;
 - 17.4. особистісною;
 - 17.5. офіційною;
 - 17.6. політичною.
- 18. Що головним чином відрізняє марксистську теорію особистості від інших?
 - 18.1. вона залежить від суспільно-економічних і соціокультурних особливостей її соціалізації;
 - 18.2. вона у своєму розвитку обумовлена способом життя;
 - 18.3. вона є породженням і відображенням соціальної структури суспільства.
- 19. Що в більшій мері характеризує працю з погляду соціології:
 - 19.1. це процес взаємодії людини і природи (по К.Марксові);
 - 19.2. це джерело багатства;
 - 19.3. це спосіб задоволення потреб;
 - 19.4. це соціальний інститут;
 - 19.5. це перша життєва потреба.
- 20. Які головні ознаки групи як колективу?
 - 20.1. спільність мети і задач;
 - 20.2. загальна просторово-тимчасова спільність;
 - 20.3. емоційна єдність;
 - 20.4. спільність соціальних установок;

- 20.5. рівень вимог друг до друга;
- 20.6. наявність складної соціальної структури в групі;
- 20.7. відношення до керівництва.
- 21. Основні причини уповільненого розвитку вітчизняної соціології:
 - 21.1. низький економічний рівень розвитку;
 - 21.2. відсутність потреби керівників країни в соціальному знанні;
 - 21.3. ідеологічні передумови правлячої верхівки;
 - 21.4. закритість суспільства;
 - 21.5. відсутність фахівців;
 - 21.6. низький рівень загальної культури суспільства.
- 22. Які соціальні підструктури складають соціальну структуру суспільства?
 - 22.1. ідеологічна;
 - 22.2. соціально-класова;
 - 22.3. соціально-етнічна;
 - 22.4. соціалістична;
 - 22.5. соціально-професійна;
 - 22.6. статтевовікова;
 - 22.7. соціально-демографічна;
 - 22.8. соціокультурна;
 - 22.9. національна;
- 23. Чи були синонімами в античності поняття "суспільство" і "держава"?
 - 23.1. так;
 - 23.2. ні;
 - 23.3. суспільство з'явилося пізніше.
- 24. Чи закінчується соціалізація в зрілому віці?
 - 24.1. так;
 - 24.2. немає;
 - 24.3. у юнацькому віці
 - 24.4. у дитинстві
 - 24.5. після закінчення навчання
- 25. Фундамент соціалізації закладається в:
 - 25.1. зрілому віці;
 - 25.2. процесі навчання;
 - 25.3. дитинстві;
 - 25.4. вільному суспільстві.
- 26. Які потреби в людей однакові?
 - 26.1. соціальні;
 - 26.2. духовні;
 - 26.3. найважливіші (фундаментальні) ;
 - 26.4. другорядні;
 - 26.5. матеріальні.
- 27. Соціологія затверджує, що інститут держави виник пізніше, ніж інститут родини?
 - 27.1. ні;
 - 27.2. разом (синхронно);
 - 27.3. так.
- 28. Чи можна вважати економіку соціальним інститутом?
 - 28.1. не можна;
 - 28.2. так;
 - 28.3. це форма суспільної свідомості;
 - 28.4. це функція держави.
- 29. Як, на думку соціологів, розвивається культура?
 - 29.1. за висхідною;

- 29.2. по спадній;
- 29.3. вона не розвивається, а сповільнюється.
- 30. Кого називають респондентами в соціологічному дослідженні?
 - 30.1. тих, хто висловив свою думку;
 - 30.2. тих, хто відверто збрехав під час опитування;
 - 30.3. того, хто проводить опитування.
- 31. Що є початковим етапом соціологічного дослідження?
 - 31.1. розробка програми;
 - 31.2. створення наукової теорії;
 - 31.3. підготовка соціологів;
 - 31.4. вибір методів дослідження.
- 32. Що є кінцевою стадією соціологічного дослідження?
 - 32.1. розробка пропозицій;
 - 32.2. твердження заходів щодо впровадження;
 - 32.3. підготовка звітності;
 - 32.3. теоретичний аналіз;
 - 32.4. висування гіпотез.
- 33. Чи можна сказати, що особистість - це біологічна сутність індивіда, вищий ступінь розвитку
 - 33.1. ні;
 - 33.2. так;
 - 33.3. це те ж саме.

6. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЗАЛІКУ

1. Ціль, об'єкт, предмет, задачі соціології.
2. Взаємозв'язок соціології з іншими суспільними, гуманітарними науками.
3. Категоріальний апарат науки.
4. Функції соціології.
5. Історичні передумови виникнення соціології.
6. Передісторія соціології.
7. Соціологія О.Конта.
8. Соціальна теорія К.Маркса.
9. Історія розвитку соціології в Європі і США.
10. Історія розвитку соціології в Україні.
11. Сучасні соціологічні школи.
12. Суспільство як соціальна система.
13. Соціальний детермінізм (теорія конфлікту) К.Маркса.
14. Функціоналізм Г.Спенсера.
15. Нерівність як основа соціальної структури суспільства.
16. Сутність поняття "соціальна структура суспільства".
17. Соціальна стратифікація: сутність поняття, характерні риси.
18. Соціальна мобільність: причини і види.
19. Теорія соціальної мобільності Т.Сорокіна.
20. Класова структура суспільства К.Маркса.

21. Соціальний інститут: сутність поняття, функції. Інституціоналізація громадського життя.
22. Характеристика основних типів соціальних інститутів.
23. Дисфункція соціального інституту: причини, форми прояву, наслідки.
24. Групи: причини формування, класифікація типів, функції.
25. Бюрократія. Ідеальний тип бюрократії М.Вебера.
26. Теорія раціоналізації суспільства М.Вебера.
27. Структура організації як соціальної системи.
28. Неформальне лідерство в організації.
29. Особистість, структура особистості.
30. Співвідношення категорій "індивід", "індивідуальність", "людина", "особистість".
31. Структура потреб і мотивів особистості.
32. Соціалізація: сутність поняття, агенти і стадії соціалізації, фактори успішної соціалізації.
33. Рольові концепції особистості (Ч.Колі, Дж. Мид).
34. Соціальний статус, соціальна роль.
35. Девіація: сутність поняття, причини, форми прояву, типи девіантного поведіння.
36. Соціальний конфлікт: сутність поняття, типи, функції, стадії розвитку, наслідку, суб'єкти.
37. Класифікація причин конфлікту.
38. Моделі і методи вирішення конфлікту.
39. Економічна соціологія: предмет, мета, задачі, функції, основні напрямки.
40. Соціологія праці: предмет, мета, задачі, структура.
41. Соціологія керування: предмет, мета, задачі, сфера досліджень.
42. Праця як соціальний процес.
43. Мотивація ефективного трудового поведіння
44. Задоволеність працею, відношення до праці.
45. Соціальні фактори ефективного керування.
46. Характеристика етапів конкретного соціологічного дослідження.
47. Програма соціологічного дослідження.
48. Характеристика основних методів збору соціологічної інформації: аналіз документів, спостереження, опитування, експеримент.
49. Призначення і методика соціометричного дослідження.
50. Культура: структура, форми і різновиди, функції.

7. СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ЗА КУРСОМ

1. Асп Э.К. Введение в социологию. - СПб: Алетейя, 1998
2. Батыгин Г.С. Библиография социологической литературы // Социологический журнал. - 1994. - № 4.
3. Волков Ю.Г., Мостовая И.В. Социология: Учебник. - М.: Гардарики, 1998
4. Генкин Б.М. Экономика и социология труда: учебник. - М. НОРМА- ИНФРА-М, 1998
5. Гофман А.Б. Семь лекций по истории социологии: Учебное пособие. - М.: Кн.дом "Университет", 1997.
6. Гречихин В.Г. Лекции по методике и технике социологических исследований: Учебное пособие. - М.:Изд-во Моск.ун-та, 1988.

7. Громов И.А., Мацкевич А.Ю., Семенов В.А. Западная социология: Учебное пособие. - СПб: Ольга, 1994
8. Дорин А.В. Экономическая социология. - Минск, ИП "Экоперспектива", 1997
9. Захарченко М.В., Погорилый А.И. История социологии от античности до начала XX века: Учебное пособие. - К.:Либідь, 1993
10. Ионин Л.Г. Социология культуры: уч.пособие. - М.:Логос, 1998
11. Капитонов Э.А. Социология XX века: история и технологии: Учебное пособие. - Ростов-на-Дону: Феникс, 1996
12. Кравченко А.И. Введение в социологию: Учебное пособие. - М.:Новая школа, 1995
13. Кравченко А.И. Прикладная социология и менеджмент: Учебное пособие. - М.:МГУ, 1995
14. Кравченко А.И. Социология менеджмента: уч.пособие. - М.:ЮНИТИ, 1999
15. Кравченко А.И. Социология: задачник-тетрадь - М.: Академия, 1997
16. Кравченко А.И. Социология: Словарь: Учебное пособие. - М.: Академия, 1997
17. Кравченко А.И. Социология: справочное пособие. - М.: Моск.лицей, 1996
18. Кравченко А.И. Социология: Учебное пособие. - М.: Академия, 1997
19. Кравченко А.И. Социология: Хрестоматия. - М.: Академия, 1997
20. Краткий словарь по социологии / Под общ. ред. Д.М. Гвишиани, Н.И. Лапина. - М.: Политиздат, 1989.
21. Лавриненко В.Н., Нартов Н.А. Основы социологических знаний: Учебное пособие. - М.:Люкс-Арт, 1995
22. Маркович Д. Общая социология: Учебник. - Ростов-на-Дону: Ростовский университет, 1993.
23. Мертон Р., Дж.Мид, Т.Парсонс, А.Шюц. Американская социологическая мысль: тексты. - М.: Московский ун-тет, 1994
24. Михайлова Л.И. Социология культуры: уч.пособие. - М.:Гранд, 1999
25. Мосалев Б.Г. Досуг: методология и методика социологических исследований: Учебное пособие. - М.: Изд-во Моск. гос.ун-та культуры, 1995
26. Осипов Г.В., Москвичев Л.Н., Кабыща А.В. Социология: основы общей теории: уч.пособие. - М.:Аспект Пресс, 1998
27. Попова И.М. Социология: Введение в специальность: Учебник. - К.: Тандем, 1998.
28. Рабочая книга социолога. - Москва: Наука, 1983.
29. Радугин А.А., Радугин К.А. Социология: курс лекций. - М.:Центр, 1999
30. Ручка А.А., Танчер В.В. Курс истории теоретической социологии: Учебное пособие. - К.: Наукова думка, 1995
31. Смелзер Н. Социология. - М.: Феникс, 1994.
32. Соколова Г.Н. Экономическая социология: Учебник. - Мн.: Высшейша школа, 1998
33. Социология в России: уч.пособие / Под ред. В.А.Ядова - М.:Изд-во Инс-та Социологии РАН, 1998
34. Социология: наука об обществе: Учебное пособие / Под ред. Андрущенко В.П., Горлача Н.И. - Харьков: Рубикон, 1997.
35. Социология: основы общей теории: Учебное пособие / Под ред. Г.В.Осипова, Л.Н.Москвичева - М.: Аспект-Пресс, 1996.
36. Социология: словарь-справочник / Под ред. Г.В.Осипова - М.:Наука, 1990.
37. Социология: уч.пособие / Под ред. Елсукова А.Н. - Минск: Тетра Системс, 1998.
38. Социология: Учебник / Под ред. Лавриненко В.Н. М.:ЮНИТИ, 1998.
39. Социология: Учебное пособие / Под ред. Тадевосяна Э.В. - М.:Знание, 1995.

40. Соціологія: Курс лекцій: Навч. посіб. / За ред. В.М.Пічі. - К.:Заповіт, 1997.
41. Соціологія: посіб. для студентів / За ред. Городяненко В.Г. - К.:Академия, 1999.
42. Томпсон Д.Л., Пристли Д. Социология: общий курс : уч. пособие. - М.: АСТ, 1998.
43. Тощенко Ж.Т. Социология: общий курс: Учебное пособие. - М.: Прометей, 1998.
44. Удальцова М.В. Социология управления: Учебное пособие - М.:ИНФРА-М, 1998.
45. Фролов С.С. Социология: Учебник. - М.:Логос, 1998.
46. Фролов С.Ф. Социология: сотрудничество и конфликты: Учебное пособие. - М.: Юрист, 1997.
47. Черныш Н.И. Социология: курс лекций: конспект (6 выпусков). - Львов: Кальвария, 1996.
48. Энциклопедический социологический словарь / Под ред. Осипова Г.В - М.: ИСПИ РАИ, 1995.
49. Ядов В.А. Социологическое исследование: методология, программа, методы.- Москва: Наука, 1987.

Навчальне видання

Методичні рекомендації
до вивчення курсу "Соціологія"

(для бакалаврів економічних
спеціальностей усіх форм навчання)

Укладачі: Шаульська Лариса Володимирівна, к.е.н., доцент
Савченко Галина Олексіївна, к.е.н., доцент
Моложавий Віктор Михайлович, старший викладач
Сердюк Оксана Юріївна, асистент

Тираж 50 екз.

Донецький національний університет

Лабораторія комп'ютерних технологій економічного факультету